

	lav	høy
kv.	7,6	5,3
menn	2,4	6,2

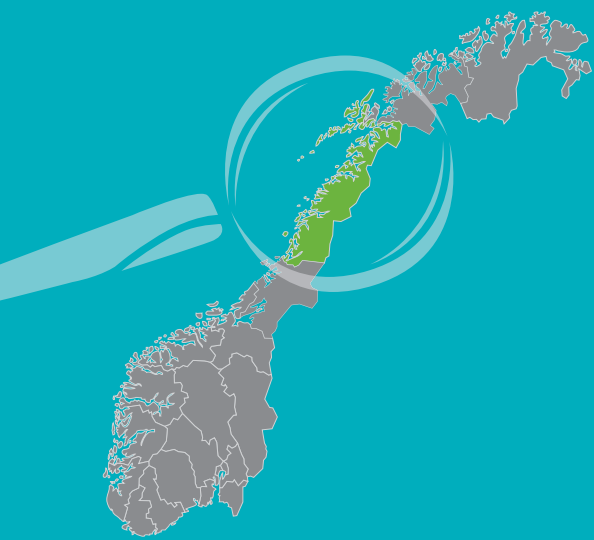

→ se Weber (1971)

Næringsvirksomhet og friluftsliv i nordnorske verneområder: konflikt eller samarbeid?

Lars Rønning
Gunn Elin Fedreheim

30 år
1979-2009

Næringsvirksomhet og friluftsliv i nordnorske verneområder: konflikt eller samarbeid?

av

**Lars Rønning
Gunn Elin Fedreheim**

NF-rapport nr. 12/2009

ISBN-nr.: 978-82-7321-586-4

ISSN-nr.: 0805-4460

REFERANSESIDE

- Rapporten kan også bestilles via nf@nforsk.no

Tittel Næringsvirksomhet og friluftsliv i nordnorske verneområder: konflikt eller samarbeid?	Offentlig tilgjengelig: Ja	NF-rapport nr.: 12/2009
	ISBN nr. 978-82-7321-586-4	ISSN 0805-4460
	Ant. sider og bilag: 90	Dato: September 2009
Forfattere Lars Rønning Gunn Elin Fedreheim	Prosjektansvarlig (sign): Tone Magnussen	
	Forskningsleder: Einar Lier Madsen	
Prosjekt PROBUS (Protected Areas as Resources for Coastal and Rural Business Development)	Oppdragsgiver Norges forskningsråd	
	Oppdragsgivers referanse	
Sammendrag Rapporten presenterer resultater fra en studie av naturbruk og vern knyttet til åtte nordnorske verneområder. Politiske målsettinger om naturvern kombinert med næringsutvikling i og rundt verneområdene har ført til en rekke små foretak og etableringsforsøk innen reiseliv og opplevelsesproduksjon. Utvikling av naturbruk kombinert med vern fordrer en bevisst markedsutvikling der tilbudet av tjenester og betalte opplevelser utvikles parallelt med, og uten at det kommer i konflikt med nordmenns tradisjonelle friluftsliv. Verneplanprosesser bør forsøke å utnytte en felles forståelsen mellom grunneier- og verneinteresser, og unngå at planprosessen blir arena for polariserte holdninger og eskalering av konflikter.	Emneord Næringsutvikling; naturvern; politiske prosesser; institusjonell teori; entreprenørskap; governance.	
	Keywords Business development; nature protection; political processes; institutional theory; entrepreneurship; governance.	
Andre rapporter innenfor samme forskningsprosjekt/program ved Nordlandsforskning	Salgspris NOK 100,-	

Nordlandsforskning utgir tre skriftserier, rapporter, arbeidsnotat og artikler/foredrag. Rapporter er hovedrapport for et avsluttet prosjekt, eller et avgrenset tema. Arbeidsnotat kan være foreløpige resultater fra prosjekter, statusrapporter og mindre utredninger og notat. Artikkel/foredragsserien kan inneholde foredrag, seminarpaper, artikler og innlegg som ikke er underlagt copyright rettigheter.

FORORD

Denne rapporten inngår i publikasjonene til prosjektet PROBUS (Protected Areas as Resources for Coastal and Rural Business Development). PROBUS er finansiert av Norges Forskningsråd og Nordnorsk landbruksråd. Prosjektet undersøker hvordan institusjoner og konflikter påvirker muligheten for næringsutvikling i vernede områder. Formålet med prosjektet er å utdype forståelsen av hvordan institusjonelle ordninger, verneplanprosesser og løsning av arealkonflikter påvirker mulighetene for næringsaktivitet i vernede områder. Resultatene fra prosjektet skal bidra til en bedre integrering av næringsutvikling og verneformålet i vernede områder.

Denne rapporten viser resultatene fra spørreundersøkelser gjennomført høsten 2008 rettet til grunneiere/næringsutøvere og friluftsutøvere i åtte nordnorske verneområder. Resultatene kompletteres med data fra kvalitative intervjuer gjennomført i perioden august 2006 til mars 2009. Arbeidet med rapporten er gjennomført av Lars Rønning og Gunn Elin Fedreheim. For øvrig har prosjektleder for PROBUS Tone Magnussen (Nordlandsforskning), og de øvrige i prosjektgruppa, Audun Sandberg (Høgskolen i Bodø), Ronald Bjøru og Svein Morten Eilertsen (Bioforsk Nord, Tjøtta) og Bjørn Godal (Saltens Friluftsråd) bidratt med nyttige kommentarer og innspill underveis i arbeidet. En spesiell takk til Irene Ojala for all praktisk hjelp med gjennomføringen av spørreundersøkelsene.

Vi vil også takke alle som har bidratt med å profilere undersøkelsen og gjøre den kjent blant målgruppene. Her vil vi spesielt nevne de berørte fylkesmennene og kommunene. Vi vil også takke alle som har tatt seg tid til å svare på undersøkelsen, og alle som deltok med innspill under seminaret "Vernede områder som verdiskapingsressurs" i Bodø 17. februar 2009.

Bodø, september 2009

INNHOLD

FORORD.....	1
SAMMENDRAG	6
SUMMARY	7
1. INNLEDNING	9
1.1 BAKGRUNN.....	9
1.2 OM PROBUS-PROSJEKTET.....	11
1.3 RAPPORTENS INNHOLD	12
2. FAGLIG RAMMEVERK	13
2.1 ENTREPRENØRSKAP.....	13
2.2 INSTITUSJONELL TEORI	14
2.3 GOVERNANCE - SAMSTYRINGSMODELLER	15
3. DATAGRUNNLAG OG METODE	17
3.1 KVALITATIVE DATA	17
3.2 KVANTITATIVE DATA.....	18
3.2.1 <i>Populasjon og utvalg</i>	18
3.2.2 <i>Hvem utvalgene representerer</i>	21
4. NÆRINGSVIRKSOMHET I NORDNORSKE VERNEOMRÅDER	23
4.1 UTVIKLINGSTREKK	25
4.2 ØKONOMI OG SYSELSETTING.....	27
4.3 VERNETS INNVIRKNING PÅ NÆRINGSAKTIVITETEN.....	28
4.4 OPPSUMMERING NÆRINGSVIRKSOMHET I VERNEDE OMRÅDER	30
5. FRITIDSAKTIVITET I VERNEDE OMRÅDER	31
5.1 FORBRUK VED BESØK I VERNEOMRÅDENE	35
5.2 BESØKENDES VURDERING AV OPPLEVELSEN.....	37
5.3 OPPSUMMERING FRITIDSAKTIVITET I VERNEDE OMRÅDER.....	39
6. INTERESSEMOTSETNINGER MELLOM FRILUFTSLIV OG GRUNNEIER-/NÆRINGSINTERESSER	41
6.1 FORVALTNING AV VERNEOMRÅDENE	41
6.2 KOMMUNENS ROLLE	45
6.3 HOLDNINGER TIL NATURVERN OG NATURBRUK.....	47
6.4 OPPSUMMERING INTERESSEMOTSETNINGER MELLOM FRILUFTSLIV OG GRUNNEIER-/NÆRINGSINTERESSER	52
7. VERNEPLANPROSESSEN	54
7.1 OPPSUMMERING VERNEPLANPROSESSEN	61

8.	DISKUSJON OMKRING RESULTATENE FRA UNDERSØKELSEN	62
8.1	GAMLE OG NYE NÆRINGER I VERNEDE OMRÅDER.....	62
8.2	FORVALTNING AV VERNEOMRÅDER	64
8.3	TILTAK FOR ØKT NÆRINGSUTVIKLING.....	65
8.4	FRILUFTSLIV SOM MARKED	66
8.5	INTEGRERTE PLANPROSESSER OG FORVALTNING.....	68
9.	KONKLUSJON.....	70
	REFERANSER	71
	APPENDIKS	76
A	OM VERNEOMRÅDENE	76
	ØVRE PASVIK NASJONALPARK	76
	VARANGERHALVØYA NASJONALPARK	77
	LYNGSALPAN LANDSKAPSVERNOMRÅDE.....	77
	REISA NASJONALPARK	78
	SJUNKHATTEN NASJONALPARK (UNDER ETABLERING).....	79
	JUNKERDAL NASJONALPARK	80
	LOMSDAL-VISTEN NASJONALPARK	80
	VEGAØYAN VERDENSARVOMRÅDE	81
	OPPSUMMERING AV VERNEOMRÅDENE I PROBUS..... FEIL! BOKMERKE ER IKKE DEFINERT.	
B	VURDERING AV UTVALGENES REPRESENTATIVITET.....	84
	GRUNNEIERE	84
	FRILUFTSUTØVERE.....	86
C	FAKTORANALYSER.....	88

TABELLER

Tabell 1: Populasjon av grunneiere/næringsutøvere knyttet til ulike verneområder, antall svar på spørreundersøkelsen, og svarprosent.	19
Tabell 2: Antall friluftsutøvere som har svart på spørreundersøkelsen og oppgitt besøk i de ulike verneområdene siste 5 år, siste 12 måneder, og hvilket verneområde de sist har besøkt.	20
Tabell 3: Estimering av antall næringsutøvere i de ulike verneområdene.	23
Tabell 4: Antall respondenter med ulike typer næringsvirksomhet.	24
Tabell 5: Andel som er helt eller delvis enig i følgende påstander om planer for egen næringsvirksomhet, etter type næring, og hvorvidt næringa drives helt eller delvis innenfor verneområdet.	25
Tabell 6: Sammenstilling av antall og andel av næringsvirksomheter i ulike bransjer, og forsøk på å etablere næringsvirksomhet i tilsvarende bransjer.	26

Tabell 7: Sysselsetting og økonomiske nøkkeltall for næringsutøvernes virksomhet.	27
Tabell 8: Vernets innvirkning på næringsaktiviteten. Prosent av antall svar. Øvrige har svart "ingen virkning" eller "ikke relevant"	29
Tabell 9: Antall respondenter som har oppgitt besøk i de ulike verneområdene siste 5 år og siste 12 måneder, og fordelt på aktiviteter de har drevet.	31
Tabell 10: Respondentenes sist besøkte verneområde i friluftssammenheng.	33
Tabell 11: Tid på året for det siste oppholdet i verneområdet. NB! Undersøkelsen ble gjennomført fra oktober 2008 til januar 2009.	34
Tabell 12: Varighet for oppholdet i verneområdet.	34
Tabell 13: Forbruk på ulike kostnader forbundet med siste besøk i et vernet område.	35
Tabell 14: Et anslag for gjennomsnittlig forbruk per besøkende i verneområdene.	36
Tabell 15: Andel som oppgir at følgende forhold i stor eller svært stor grad har påvirket opplevelsen negativt.	39
Tabell 16: Andel respondenter blant grunneiere og friluftsutøvere som mener følgende bør ha forvaltingsansvar for vernede områder.	42
Tabell 17: Vurdering av hvorvidt kommunen arbeider aktivt med forhold knyttet til verneområdene. Svar kun fra grunneiere.	46
Tabell 18: Holdning til hvor mye natur Norge bør verne i forhold til dagens nivå.	47
Tabell 19: Holdning til betydningen av ulike verneformål. Andel som har svart viktig eller svært viktig på en femdelte skala fra svært viktig til svært lite viktig.	48
Tabell 20: Antall respondenter som har deltatt i verneplan-, forvaltningsplan- og fylkesdelplanprosesser for de forskjellige verneområdene. Prosentandel beregnet av grunneiere i utvalget med registrert tilknytning til verneområdet, og friluftsutøvere med oppgitt besøk i verneområdet siste 5 år.	55
Tabell 21: Former for deltakelse i verneplanprosessene, og andel som har benyttet ulike former.	58
Tabell 22: Opplevelse av å få gjennomslag for egne meninger i verneplanprosessen blant grunneiere og friluftsutøvere.	59
Tabell 23: Bakgrunnsinformasjon om de vernede områdene (Kilde: Bay-Larsen og Fedreheim, 2008; Fedreheim et al., 2008).....	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Tabell 24: Respondentenes svar på hvorvidt de er grunneiere og/eller næringsutøvere.	84
Tabell 25: Sammenligning av utvalget grunneiere med et nasjonalt representativt utvalg grunneiere trukket fra registeret over landbrukseiendommer.	85
Tabell 26: Sammenligning av utvalget friluftsutøvere med friluftsutøvere i Synovates testpanel.	86
Tabell 27: Faktorer i figur 1.	88
Tabell 28: Faktorer i figur 4.	89
Tabell 29: Faktorer i figur 5.	90

FIGURER

Figur 1: Viktigheten av ulike faktorer for at respondentene valgte å besøke det vernede området.....	38
Figur 2: Holdning til ulike spørsmål om forvaltning av vernede områder.....	43
Figur 3: Hvilke forhold grunneiere og friluftstøvere mener det er viktig å ta hensyn til i forvaltningen av vernede områder.....	44
Figur 4: Holdninger til allemannsretten.....	49
Figur 5: Holdning til ulike aktiviteter i vernede områder.....	50
Figur 6: Holdning til hvorvidt politisk satsing på naturbasert turisme er riktig i forhold til ulike sider ved vernet.....	52
Figur 7: Hvilke interesser respondentene oppgir å ha representert i planprosessene.....	56
Figur 8: Motiver for å delta i verneplanprosessene.....	57
Figur 9: Vurdering av i hvilken grad planprosessene har ført til endringer.....	60

SAMMENDRAG

Politiske myndigheter kombinerer i dag naturvern med en politikk som skal stimulere til næringsutvikling i og rundt verneområdene. Dette har så langt ført til en rekke små foretak og etableringsforsøk innen reiseliv og opplevelsesproduksjon. For at disse ”nye” næringene i framtida skal utgjøre et viktig næringsgrunnlag for lokalsamfunnene rundt verneområdene må næringsutøverne i større grad tenke profesjonell foretningsdrift og utnytte vekstmuligheter. Det må også drives en bevisst markedsutvikling der tilbudet av tjenester og betalte opplevelser utvikles parallelt med, og uten at det kommer i konflikt med nordmenns tradisjonelle friluftsliv motivert av fri tilgang til naturen og ønske om å komme bort fra menneskelig aktivitet. En slik bevisst utvikling av naturbruk og vern kan bygges på en grunnleggende enighet mellom grunneiere/næringsutøvere og friluftsutøvere angående formålet med vern av natur og behovet for utvikling av et næringsgrunnlag som kan gi livskraftige lokalsamfunn rundt verneområdene. Også verneplanprosesser, som er ment å integrere ulike interesser, og bidra til at vernevedtak og forvaltningsplaner får bredere oppslutning, bør forsøke å utnytte denne felles forståelsen mellom grunneier- og verneinteresser, og unngå at planprosessen blir arena for polariserte holdninger og eskalering av konflikter.

Dette er noen konklusjoner vi trekker etter en studie av naturbruk og vern knyttet til åtte nordnorske verneområder. Prosjektet PROBUS (Protected Areas as Resources for Coastal and Rural Business Development) har fokusert på naturbruk og vern gjennom (1) kartlegging av kommersiell aktivitet i vernede områder; (2) studere formelle og uformelle institusjoners betydning for næringsutvikling; (3) øke kunnskapen om arealkonflikter mellom nærings-, naturvern- og friluftsjakter; og (4) studere virkningen av nye typer integrerte bruks- og verneplanprosesser. I dette arbeidet har vi benyttet et faglig rammeverk som kombinerer entreprenørskapsteori med fokus på prosessen med å etablere nye næringsvirksomhet, institusjonell teori som kan forklare ulike samfunnsinstitusjoners betydning for næringsutvikling, og ”governance” teori som forklarer samhandling som metode i politiske prosesser.

Resultatene vi presenterer i denne rapporten har framkommet etter spørreundersøkelser rettet til grunneiere, næringsutøvere og friluftsutøvere kombinert med dybdeintervjuer innenfor de samme gruppene. Analysen av dette datamaterialet belyser blant annet utviklingstrekk ved næringsvirksomheten i og rundt verneområdene; friluftsutøvers bruk av områdene, pengeforbruk og vurdering av naturopplevelsen; samt gir svar på en rekke spørsmål om holdninger til naturbruk og vern blant grunneiere/næringsutøvere og friluftsutøvere.

SUMMARY

The protection of new nature areas in Norway is increasingly affecting private businesses and local communities surrounding these areas. Thus, the policy for nature protection is combined with a policy for business development that can be undertaken within the framework of nature protection and take advantage of the natural resource which protected areas constitute.

The research project PROBUS (Protected Areas as Resources for Coastal and Rural Business Development) has researched (1) the magnitude and structural change in business activity linked to protected areas; (2) the influence of formal and informal institutions on business development; (3) areas of conflict between different interest groups; and (4) the effects of integrated planning processes concerning the establishing and management of protected areas. Entrepreneurship, institutional and governance theories are used as theoretical framework for our study. Data was collected by surveying landowners and business owners linked to eight protected areas in northern Norway. Also, a selection of people who practice outdoor life was surveyed. Some people within these groups were also interviewed to gain more in-depth knowledge.

We find in our study that primary industries, i.e. agricultural production and forestry, dominate as business activity in protected areas. However, considering the entrepreneurial activity, a shift in business activity away from primary industries towards service industries serving the tourist market can be observed. Future importance of the new business activity to local communities depends on the entrepreneurs' ability to exploit growth opportunities and establish profitable businesses. Too many of today's ventures are small additional businesses to traditional farming, or hobbies that have been developed into business activity to allow the owner to continue his or her hobby.

The development of markets for the new service industry linked to protected areas needs to comply with the Norwegian context and Norwegians way of outdoor life. The public right of access to outlying fields and mountain areas has generated a culture where people do not expect to pay for access, and where an important motivation for outdoor life is to get away from other people and commercial activity. In addition to this traditional trend there is a growing market for organized activities and experiences, not least by foreign visitors. The development of this market should, in order to maintain a broad interest for the area, not conflict with traditional outdoor life.

The analysis of various interest groups attitudes and opinions regarding protection versus use of protected areas discloses significant differences but also a remarkable degree of common interests. Landowners and business people agree with the objectives of protection nearly equal to outdoor people, while the latter group agrees with the importance of new business development to support local communities affected by nature protection.

In order to establish new protected areas and manage existing areas by conditions which are broadly accepted, governance theory has inspired integrated planning processes where various interest groups are invited to contribute. What we find among those who have participated is that the processes only to a limited extent contributes to objectives such as less conflict, increased cooperation and better arrangements for business activity and outdoor life. In particular landowners perceive their influence as limited. Rather than contributing to less conflict, we find that the initial understanding of broad interests were replaced by polarized views when people took part in planning processes. The low impact factor and potentially escalated conflicts require a revision of the ways these planning processes are organized and performed.

1. INNLEDNING

I denne rapporten tar vi opp en rekke spørsmål knyttet til næringsutvikling i vernede områder. Politiske målsettinger om utvikling av nye former for næringsvirksomhet kombinert med verneformål reiser utfordringer vedrørende balansen mellom ulike målsettinger, hensynet til ulike interessentgrupper, og gjennomføring av forvaltningsprosesser. Gjennom spørreundersøkelser rettet til grunneiere/næringsutøvere og friluftsutøvere i åtte nordnorske verneområder bidrar rapporten til å belyse disse utfordringene.

1.1 BAKGRUNN

Per 1. januar 2009 var 14,6 prosent av Norges fastlandsareal vernet etter Naturvernloven. For Nord-Norge sin del er Nordland det fylket med størst andel vern per juli 2009 med 16,7 prosent. Troms og Finnmark hadde henholdsvis 13 og 11,6 prosent vernet areal. Gjennom den gjeldende nasjonalparkplanen (Miljøverndepartementet, 1992) og internasjonalt i forhold til IUCN (International Union for Conservation of Nature) har Norge forpliktet seg til å verne henholdsvis 15 prosent av fastlandsarealet i Norge, og minst 15 prosent av alle naturtyper innen 2010. Blant det vernede arealet i Norge har høyfjellsområder tradisjonelt vært svært dominerende. Dette ønsker en nå å bøte på ved å fokusere mer på vern av skog, myr, våtmark, edelløvsog, rik løvsog, sjøfugl ved kysten og ved å utarbeide marine verneplaner.

Norsk naturvernhistorie fram til midten av 90-tallet har blitt grundig gjennomgått og beskrevet (Backer, 1986; Jansen, 1989; Berntsen, 1994), og de siste års utvikling har også blitt beskrevet gjennom en rekke forskningsprosjekter (noen av disse presenteres under). Norges vernehistorie i forhold til opprettelse av nasjonalparker er relativt kort, sammenlignet med resten av Norden. Nasjonalparktanken kom til Norden allerede på 1880-tallet, og Sverige opprettet sin første nasjonalpark i 1909. Island fulgte etter i 1928, Finland i 1938 og Danmark i 1939. I Norge fikk vi vår første nasjonalpark, Rondane, i 1962. Arbeidet med gjennomføringen av den første nasjonalparkplanen ble sluttført i 1989 med vernet av Hardangervidda (Berntsen, 1994), og da var allerede jobben med en ny nasjonalparkplan i gang (Miljøverndepartementet, 1986). Noe av bakgrunnen for utvelgelsen av nye verneområder var internasjonal kritikk om at Norge vernet for få naturtyper og at det allerede vernede området i for stor grad besto av høyfjellsområder (Miljøverndepartementet, 1992; Kommunal- og miljøvernkomiteen, 1993). Ved å inkludere nye naturtyper ble det også nødvendig å

inkludere en større andel areal i privat eie, noe som bidro til et økt konfliktnivå i forhold til naturvern.

Nasjonalparkplanen fra 1992 fikk oppslutning i Stortinget, men arbeidet med å iverksette den kom sent i gang. Den første nasjonalparken som ble vernet etter denne planen var Forollhogna nasjonalpark i 2001. Det var da den første nasjonalparken som ble vernet på 12 år, og den 19. nasjonalparken i Norge (Fedreheim, 2003).

Naturvernet, og da særlig etablering av større vernede områder, ble svært kontroversielt for de berørte utover 1990-tallet, og skapte konflikter mellom vernemyndighetene og lokalsamfunnene. Delvis på grunn av dette, og påvirket av internasjonale trender, har det derfor blitt et større fokus på *bruken* av de vernede områdene, og på at disse skal fungere både som trekkplastre for turisme og kunne bidra til å opprettholde bosetting og sysselsetting i distriktene. I Norge fikk *næringsutvikling* et større fokus gjennom ”Fjellteksten” som kom i 2003 (Finansdepartementet, 2003). Fokuset i Fjellteksten er et ønske om økt bærekraftig turisme i vernede områder. Som et virkemiddel ble forbudet mot kommersiell turisme i nasjonalparker opphevet for Jotunheimen, Saltfjellet/Svartisen og Reisa nasjonalparker. Både blant forskere og gjennom politiske tiltak har dette fått større fokus. Forskere har identifisert mye av den aktiviteten som er til stede, og samtidig sett på utfordringer økt næringsutviklingen i disse områdene (Dybwad, 2000; Teigland, 2002; Hagen, 2003; Heiberg et al., 2005; Lillehagen, 2005; Steen Jacobsen, 2005; Troms Reiseliv, 2005; Aas et al., 2006; Heiberg et al., 2006a; Heiberg et al., 2006b; Fedreheim et al., 2008).

Også forvaltningsmessig har det blitt tatt flere grep for å imøtekomme dette fokuset på økt bruk og næringsutvikling. Direktoratet for naturforvaltning har opprettet et prosjekt som ser på miljøbasert næringsutvikling, hvor de blant annet skal profilere de gode eksemplene. Videre jobbes det med å opprette en sertifiseringsordning for reiselivsbedrifter i naturområder, og Innovasjon Norge¹ jobber med å etablere begrepet økoturisme som et konsept. Det jobbes også med å utdanne naturguider, og i 2007 ble ordningen med ”nasjonalparkkommune” og ”nasjonalparklandsby” annonsert (Direktoratet for Naturforvaltning, 2006; Miljøverndepartementet, 2007). Nylig har Miljøverndepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet iverksatt verdiskapingsprogrammet ”Naturarven som verdiskaper” hvor målet er å

¹ Innovasjon Norge overtok Norsk økoturisme den 24.juli 2008 etter en konkur i Grip, organisasjonen som har utviklet konseptet Norsk økoturisme, og stått for informasjon, kursing, veiledning og sertifisering av bedrifter.

øke verdien av verneområdene og andre naturområder. 10 prosjekter² har blitt valgt ut til å være med i verdiskapingsprogrammet, mens to prosjekter³ har fått tilbud om å videreutvikle prosjektene i et forprosjekt.

I tillegg fokuseres det nå sterkere på kombinert arealplanlegging etter Plan- og bygningsloven, og planprosesser etter Naturvernloven (Miljøverndepartementet, 1999, 2001, 2003, 2004, 2005, 2007). Dette er et tema som har fått stor oppmerksomhet også blant forskere, både når det gjelder å analysere tidligere prosesser og å se på hvordan prosessene kan forbedres (Daugstad et al., 2000; Fedreheim, 2003; Sandersen og Stornes, 2004; Bay-Larsen, 2006; Bay-Larsen et al., 2006; Hovik og Edvardsen, 2006; Hovik og Vabo, 2006; Skjeggedal, 2007).

1.2 OM PROBUS-PROSJEKTET

Formålet med PROBUS er å utdype forståelsen av hvordan institusjonelle ordninger, verneplanprosesser, fylkesdelplanprosesser og løsning av arealkonflikter påvirker mulighetene for næringsaktivitet i vernede områder.

PROBUS har fire delmål:

1. Kartlegge (art/omfang) av dagens kommersielle aktivitet i vernede kyst- og fjellområder – særlig de som har betydning for reindrift
2. Studere formelle og uformelle institusjoner av særlig betydning for *nye typer* næringsvirksomhet i vernede områder
3. Øke kunnskapen om hvordan arealkonflikter mellom næring, naturvern og friluftsliv virker på tradisjonelle og nye typer næringer
4. Studere virkningene av den nye typen ”integreerte bruks- og verneplanprosesser” for ulike former for næringsutvikling i vernede områder

² ”Varnjargga – Varanki – Varangerhalvøya” ved Nesseby, Vadsø, Vardø og Båtsfjord kommuner, ”Gleden ved å leve naturvennlig – Stetind” ved Tysfjord kommune og Råd for økofilosofi, ”Magiske og verdifulle opplevelser i nordtrøndersk natur” ved Nord-Trøndelag fylkeskommune, ”Norges nasjonalparklandsbyer” ved Lom kommune på vegne av Hol, Tolga, Jondal og Nordreisa, ”Område- og trafikkutvikling rundt Dovrefjell” ved Dovrefjellrådet, ”Kystarven” ved Askvoll, Fjaler, Hyllestad, Solund, Gulen kommuner, ”Verdiskaping skjer i møtet” ved Stiftinga Nærøyfjorden Verdensarv-park, ”Touching the Wetlands – Våtmark i en ny tid” ved Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS, ”Vidda Vinn” ved Vinje og Tinn kommuner og ”Sørnorsk kystnatur” ved Farsund kommune.

³ ”Helgelandnaturen – verdiskaping på tvers av Norge” ved Helgeland museum og ”Våtmarks-, vann- og kystoppvelser i Akershus og Østfold” ved Østfold fylkeskommune på vegne av et partnerskap.

Som tittelen på prosjektet gjenspeiler, var det et mål å velge både kystnære og rurale caseområder i prosjektet; ha områder fra både Nordland, Troms og Finnmark; og både områder som er under etablering og områder som har hatt vernestatus i lengre tid. Vi var også ute etter områder med reindrift, og områder hvor vi visste det var spesielt mye eller lite aktivitet. Samlet sett bidrar disse faktorene til at følgende caseområder i ble valgt i prosjektet:

Nordland fylke

- Vega verdensarvområde
- Lomsdal-Visten nasjonalpark (under etablering)
- Junkerdal nasjonalpark
- Sjunghatten nasjonalpark (under etablering)

Troms fylke

- Lyngsalpan landskapsvernområde
- Reisa nasjonalpark

Finnmark fylke

- Varangerhalvøya nasjonalpark
- Øvre Pasvik nasjonalpark

En nærmere beskrivelse av disse verneområdene er gitt i appendiks.

1.3 RAPPORTENS INNHOLD

Videre i rapporten presenteres først, i kapittel 2, det faglige rammeverket for studien. Dette inkluderer tre teoriperspektiver: entreprenørskap, institusjonell teori og governance teori som bakgrunn for vår tilnærming. Kapittel 3 beskriver det metodiske opplegget og datagrunnlaget for undersøkelsen. Kapittel 4 til 7 presenterer resultatene fra spørreundersøkelsene der vi har inndelt i næringsvirksomhet, fritidsaktiviteter, interessenmotsetninger og verneplanprosesser. Noen aspekter ved disse resultatene diskuteres nærmere i kapittel 8, før vi trekker noen konklusjoner i kapittel 9. I appendiks bakerst i rapporten gis en nærmere beskrivelse av verneområdene, samt analyser av utvalgenes representativitet og detaljer om faktoranalyser.

2. FAGLIG RAMMEVERK

Ulike teoretiske utgangspunkt kan benyttes for å studere problemstillingene knyttet til de fire delemålene for prosjektet. Entreprenørskapsteorien gir et grunnlag for å forstå næringsutvikling som utnytting av muligheter til forretningsmessig virksomhet med tilknytning til verneområdene. Denne aktiviteten foregår innenfor et sett av rammer. Her kommer institusjonell teori inn som forklaring på hvordan ulike institusjoner er bestemmende for handlinger fra ulike aktørers side. Ved etablering av nye verneområder, og i forvaltningen av områdene, kan det politiske håndverket ha stor betydning for resultatene av prosessen. Governance-teorien, på norsk omtalt som samstyring, gir et teoretisk grunnlag for de integrerte verne- og forvaltningsplanprosessene som har vært gjennomført i flere av de områdene vi har studert. Dette gir undersøkelsen tre teoretiske fundamenters som beskrives nærmere nedenfor.

2.1 ENTREPRENØRSKAP

Entreprenørskap blir betegnet som prosessen med å oppdage og utnytte entreprenørielle muligheter (Stevenson og Jarillo, 1990). Entreprenørielle muligheter er på sin side utdypet som situasjoner hvor en produsent kan introdusere noe nyskaping for markedet eller bransjen (Eckhardt og Shane, 2003). Dette kan være nye produkter eller tjenester, ny bruk av råvarer i produksjonen, ny produksjonsteknologi eller nye markeder for produkter eller tjenester. Graden av nyskaping kan variere. I de fleste tilfeller er det ikke snakk om revolusjonerende innovasjoner. Ofte er det snakk om å starte en ny virksomhet som en imitasjon av produkter eller tjenester som allerede finnes, men med mindre endringer og tilpasning til det aktuelle markedet og ut fra produsentens forutsetninger. Entreprenørskap blir derfor også definert som prosessen med å starte en ny virksomhet. Dette er nyskaping i seg selv, uavhengig av graden av innovasjon som ligger til grunn for virksomheten. Den som starter en ny virksomhet har, eller bør ha, en begrunnelse for hvorfor virksomheten skal bli lønnsom. I det ligger det en vurdering av at dette er en entreprenøriell mulighet som kan utnyttes. En slik mulighet til å starte ny virksomhet er det vi her legger i entreprenørskapsbegrepet.

Nye entreprenørielle muligheter kan oppstå av endrede forhold i omgivelsene. For eksempel skaper opprettelsen av et verneområde endringer. Dette begrenser kanskje eksisterende bruk av området, men kan samtidig skape nye muligheter til næringsvirksomhet. Entreprenørene er de som oppdager disse mulighetene – som klarer å bryte med et etablert tankemønster, og se at ressursene og endrede rammebetingelser kan gi grunnlag for verdiskaping.

Ny næringsvirksomhet kan være etablering og registrering av et selvstendig foretak, men kan også være etablering av et nytt forretningsområde innefor et eksisterende foretak. En gårdbruker som for eksempel starter naturbasert turisme knyttet til et verneområde starter derfor ny næringsvirksomhet på gården selv om dette blir en del av den samlede landbruksproduksjonen.

Entreprenørskap har blitt et honnørord i veldig mange sammenhenger, og årsaken er naturlig nok behovet for at det hele tiden etableres ny næringsvirksomhet. Gjennom entreprenørskap kan en få økt verdiskaping og økonomisk utvikling. Mer næringsvirksomhet skaper mer sysselsetting enten dette er en selvstendig næringsdrivende som sysselsetter seg selv, eller det også skapes arbeidsplasser i tillegg. Entreprenørskap er også grunnlaget for en økonomisk utvikling gjennom fornyelse av den næringsaktivitet som finnes. Endringer i samfunnet virker gjennom politiske endringer og markedsendringer til at enkelte bransjer må redusere omfanget av næringsvirksomheten, mens det oppstår nye muligheter på andre områder. Entreprenørskap bidrar til en slik utviklingsprosess og fornying av næringslivet. Når det ved etablering av nye verneområder, som i større grad en tidligere berører privat eiendom, og i mange tilfeller begrenser ulike former for næringsvirksomhet som har vært drevet i området, er entreprenørskap et grunnlag for å forstå at vernevedtaket ikke trenger å bety en ensidig avvikling av all næringsaktivitet, men en fornying der ny næringsvirksomhet som er bærekraftig i forhold til vernet kan erstatte tidligere virksomhet. Entreprenørskapsperspektivet er derfor et viktig grunnlag for en politikk som stimulerer til økt næringsaktivitet i vernede områder.

2.2 INSTITUSJONELL TEORI

Som friluftsutøver, grunneier eller næringsaktør i vernede områder er det en rekke forhold som danner rammebetingelsene for hva man kan gjøre av aktiviteter. I dette prosjektet har vi fokusert på de institusjonelle forholdene som enten hindrer eller bidrar til næringsutvikling i vernede områder⁴.

Prosjektet har institusjonell teori som utgangspunkt, og institusjoner defineres da som:

”de oppskriftene som vi mennesker bruker til å organisere alle former for gjentatt og strukturert samhandling, inkludert den som skjer innen familier, nabolag, markeder,

⁴ Det teoretiske grunnlaget er også gjennomgått i en tidligere publikasjon i prosjektet; ”Kartlegging av konflikter i vernede områder i Nordland” (Bay-Larsen og Fedreheim 2008).

bedrifter, idrettslag, kirkesamfunn, foreninger og folkevalgte styringsorganer på alle nivå” (Oversatt fra Ostrom, 2005: 3)

Dette er en definisjon på institusjon som innebærer at institusjoner utløser handling. Vi skiller mellom juridiske og ikke-juridiske institusjoner (Hodgson, 2006), hvor førstnevnte viser til formelle lover og regelverk som påvirker handling, mens ikke-juridiske viser til normer og regler som ikke er formulert i lovtekster, men som allikevel er med på å regulere menneskers adferd, holdninger og virkelighetsoppfatning. Institusjoner er likevel ikke noe statisk. Vi foretar lovendringer for å tilpasse de formelle institusjonene til dagens virkelighet, og vi endrer de uformelle institusjonene gjennom handling og forhandling som etter hvert etablerer seg som en endret ”oppskrift” på samhandling, dvs. institusjonalisering av ny praksis. Dette viser det grunnleggende i institusjonell teori, at menneskelig adferd ikke alene er et resultat av individuelle preferanser uavhengig av tid og sted, men i stor grad påvirkes av etablerte institusjoner i samfunnet.

Menneskelig aktivitet i vernede områder er påvirket og regulert av en rekke avtaler, lover og forskrifter som utgjør formelle institusjoner. Internasjonale avtaler som for eksempel Bern-konvensjonen og ILO-konvensjonen, påvirker norsk lovgivning. Blant norsk lovgivning er Naturmangfoldloven, Fjellteksten og Lov om friluftsliv blant de viktigste for å regulere adferd i verneområdene. Innenfor det som kan betegnes uformelle institusjoner finner vi normer og uskrevne regler som har blitt til gjennom lang tids bruk av utmarka. Historisk har utmarka ofte vært oppfattet som allmenninger for bygda med tilgang for alle til beite, uttak av ved, jakt og annen høsting av naturen. Innenfor dette har det utviklet seg et spekter av normer som regulerer bruken av utmarksressursene. Institusjoner som påvirker naturbruk og vern er nærmere beskrevet av Bay-Larsen og Fedreheim (2008).

Institusjonell teori danner her en bakgrunn for å studere hvordan etablerte og endrede institusjoner påvirker etableringen av ny næringsvirksomhet knyttet til de vernede områdene.

2.3 GOVERNANCE - SAMSTYRINGSMODELLER

Et tredje faglige utgangspunkt for studien er betydningen av integrerte bruks- og verneplanprosesser som metode for å redusere konfliktnivået ved opprettelse av verneområder. Dette faller inn i en tradisjon for økt medvirkning og samhandling ved gjennomføring av offentlig politikk. I denne sammenheng er dette en politikk for etablering av naturvern i områder med eksisterende næringsvirksomhet der en også ønsker ny satsning på naturbasert turisme. Både innenfor naturvern og andre

samfunnsområder har det skjedd en dreining fra hierarkisk og statlig dominert styring til mer horisontale samhandlingsmodeller hvor styringen heller kjennetegnes av samstyring mellom ulike aktører (Røiseland og Vabo, 2008). Røiseland og Vabo introduserer begrepet *samstyring* som det som best betegner det engelske begrepet *governance*. Det er ikke bare det å identifisere samstyring som regnes som viktig, men også mangelen på samstyring. Det er mange varianter av samstyring; flernivåstyring, nettverksstyring, co-management med mer. Felles for disse er at de viser alternativer til den tradisjonelle hierarkiske styringen fra statens side. Særlig i forhold til opprettelse av verneplaner og i forhold til etablering av forvaltningsplaner har slike modeller blitt forsøkt, dog alltid med vernemyndighetene som den ledende part.

Den store utvidelsen av eksisterende nasjonalparker, samt antall nye, som nasjonalparkplanen fra 1992 foreslo (St.meld.nr.62 (1991-1992), 1992), innebar at flere grunneiere ble berørt av naturvern. Motstanden mot vernet økte, og dermed også kravet om større medvirkning og innflytelse i verneplanprosessene. I 1999 kom et rundskriv om verneplanprosessene, hvor regjeringen ønsket å endre disse til i større grad å involvere lokalbefolkningen (Miljøverndepartementet, 1999). Samtidig er det også større fokus på dette internasjonalt gjennom blant annet Convention on Biological Diversity (United Nations, 1993). I tillegg har det blitt uttrykt større ønske om medvirkning i forvaltningen av de vernede områdene, noe som også har blitt fulgt opp av regjeringene (Miljøverndepartementet, 1992, 2005, 2007).

Når vi i denne studien studerer virkningen av integrerte bruks- og verneplanprosesser i forhold til næringsutvikling, er litteratur og teori omkring *governance* et nyttig utgangspunkt. Både ved opprettelse av nye verneområder og ved utarbeiding av forvaltningsplaner er medvirkning gjennom det vi på norsk kan kalle samstyring en faktor som kan ha betydning for å utvikle rammebetingelser som stimulerer til entreprenørskap.

3. DATAGRUNNLAG OG METODE

Det er benyttet primærdata i form av både kvalitativ og kvantitativ datainnsamling for å studere næringsutvikling i vernede områder i Nord-Norge. Kvalitative data innsamlet tidligere i prosjektet har vært et utgangspunkt for den senere utarbeidelsen av spørreundersøkelser. Nedenfor redegjøres for innhenting av kvalitative data, for utarbeidelsen av spørreskjemaene, og for utvalg og metode ved de kvantitative spørreundersøkelsene.

3.1 KVALITATIVE DATA

Siden prosjektets oppstart har det vært et uttalt mål å gjøre dybdeintervjuer med representanter for næringsutøvere, grunneiere og brukere av verneområder, samt forvaltningsmyndigheter og organisasjoner. Formålet med dette har vært å sikre kunnskap om områdene og en bred tilnærming til de ulike aktørgruppene. Intervjuene ble foretatt i perioden august 2006 til mars 2009, og det er gjennomført intervju med totalt 88 personer gjennom gruppeintervjuer og individuelle intervjuer. Alle intervjuene ble gjennomført ansikt til ansikt, og prosjektet har besøkt alle de vernede områdene som er med i prosjektet og sett tilbudet som mange av næringsutøverne tilbyr⁵.

Tema for intervjuene har vært følgende:

- Presentasjon av personen, bedriften, eiendommen, bruken av verneområdet med mer
- Presentasjon av verneområdet
- Juridiske institusjoners innvirkning på driften eller bruken av verneområdet
- Ikke-juridiske institusjoners innvirkning på driften eller bruken av verneområdet
- Dagens arealbruk i det vernede området (i stor grad avtegnet på kart) sammenlignet med historisk arealbruk
- Deltakelse i ulike prosesser rundt det vernede området (verneplanprosessen, arbeidet med forvaltningsplan med mer)
- Forholdet til, og kjennskap til, allemannsretten

⁵ Om lag halvparten av intervjuene er tatt opp på lydbånd og transkribert i ettertid, mens de resterende respondentene enten ikke ønsket lydopptak, eller det ble gjennomført gruppeintervjuer hvor båndopptaker var lite hensiktsmessig.

I og med at intervjuene har blitt gjort med respondenter fra ulike grupperinger og over såpass stort tidsrom (2,5 år) har også selve spørsmålsformuleringen endret seg, selv om alle intervjuene har vært innom den tematikken som er skissert ovenfor. Vi har bevisst latt kunnskap fra tidligere intervjuer påvirke oss i påfølgende intervjuer. Intervjuene kan dermed forstås som intersubjektive kunnskapsgenererende prosesser (Kramvig, 2007). Underveis i studien har vår kjennskap til områdene og problemstillingene i hvert område utviklet seg, noe vi ser som en naturlig utviklingsprosess i forskningsarbeidet.

I tillegg til intervjuer er data innsamlet gjennom observasjon ved at vi har besøkt alle områdene, samt deltatt på seminarer, konferanser og informasjonsmøter som har blitt gjennomført parallelt med prosjektet.

3.2 KVANTITATIVE DATA

Det ble høsten 2008 gjennomført to spørreundersøkelser; en til friluftsutøvere (nettbasert) og en til grunneiere og næringsutøvere (papirversjon). Disse undersøkelsene omhandlet følgende tema:

- Beskrivelse av driften, eiendommen og bruken av de vernede områdene
- Medlemskap i lag og organisasjoner
- Deltakelse i verneplan- og forvaltningsplanprosesser (hvordan deltatt, hva som var viktig, følelse av å ha oppnådd det man ville med mer)
- Meninger om forvaltning av vernede områder
- Meninger om, og kjennskap til, allemannsretten
- Meninger om naturvern og naturbruk (mer eller mindre vern, satsning på naturbasert turisme, kommersielle og organiserte aktiviteter, motorferdsel med mer)
- Bakgrunnsvariabler (kjønn, alder, geografi, partitilhørighet med mer)

3.2.1 Populasjon og utvalg

Grunneiere og næringsutøvere knyttet til bestemte verneområder er en definert og avgrenset populasjon. Med en undersøkelse knyttet til åtte verneområder i Nord-Norge er målet å nå ut til hele denne populasjonen. Grunneiere/næringsutøvere ble identifisert gjennom navnelister fra den lokale forvaltningen av verneområdene. Listene er basert på grunneierrettigheter og næringsinteressenter, og ble etablert i forbindelse med verneplanprosessene der berørte parter ble involvert. I tillegg ble næringsutøverne identifisert gjennom en kartlegging utført tidligere i prosjektet (Fedreheim et al., 2008). Antall grunneiere/næringsutøvere varierer mye mellom de åtte verneområdene blant annet på grunn av områdenes størrelse og eierstruktur. Listene inneholdt opprinnelig 1881 navn. Av ulike årsaker, blant annet

eiendommer eid av dødsbo, nådde vi med spørreundersøkelsen fram til 1529 personer, hvilket i stor grad kan sies å utgjøre populasjonen av grunneiere/-næringsutøvere.

Spørreskjemaet ble sendt ut i oktober 2008. Etter en gangs purring var det mottatt 324 svar. Antall i populasjonen og svar på undersøkelsen fordeler seg over de åtte verneområdene som vist i Tabell 1.

Tabell 1: Populasjon av grunneiere/næringsutøvere knyttet til ulike verneområder, antall svar på spørreundersøkelsen, og svarprosent.

	Populasjon	Antall svar	Svarprosent
Varangerhalvøya nasjonalpark	138	29	21,0 %
Øvre Pasvik nasjonalpark	17	2	11,8 %
Reisa nasjonalpark	20	7	35,0 %
Lyngen landskapsvernområde	715	118	16,5 %
Sjunkhatten nasjonalpark	291	65	22,3 %
Junkerdal nasjonalpark	34	7	20,6 %
Lomsdal/Visten nasjonalpark	142	40	28,2 %
Vega verdensarvområde	172	56	32,6 %
Sum	1529	324	21,2 %

Populasjonen over registrerte grunneiere/næringsutøvere er svært forskjellig for de ulike områdene. Dette varierer fra 17 i Øvre Pasvik nasjonalpark til over 700 i Lyngen landskapsvernområde. Variasjonen skyldes naturlig nok størrelsen på området, men også at staten og Finnmarkseiendommen i ulik grad er grunneier i områdene. Dette gir også et utvalg som er svært ujevnt fordelt mellom verneområdene. Mens 118 av respondentene har tilknytning til Lyngen landskapsvernområde, har vi kun 2 respondenter fra Øvre Pasvik, og 7 fra Reisa og Junkerdal nasjonalpark. Prosentandelen som har svart varierer fra 12 til 35 prosent. Samlet har undersøkelsen gitt en svarprosent på 21.

For kategorien friluftsutøvere kan vi ikke definere noen avgrenset populasjon. Målet har vært å få svar fra en gruppe som i størst mulig grad kan representere friluftsutøverne som bruker de vernede områdene i friluftssammenheng. For å nå ut

til mulige brukere av områdene ble det sendt invitasjon på e-post til lokallag av organisasjoner som samler ulike grupper friluftsutøvere, eksempelvis Den norske turistforening, Norges jeger og fiskeforbund etc. Undersøkelsen ble annonsert på flere av disse organisasjonenes websider. I tillegg ble undersøkelsen annonsert i nordnorske lokalaviser. Annonseringen bidro med informasjon om undersøkelsen, og oppfordret til å besøke Nordlandsforskningens hjemmeside for å besvare undersøkelsen elektronisk. Det var ett unntak til denne rekrutteringsprosessen. Gjennom samarbeid med Nordreisa kommune (Rønning, 2008a) har Nordlandsforskning fått tilgang til e-postadresser samlet inn blant besøkende i Reisa nasjonalpark der disse har sagt seg villig til å delta i spørreundersøkelse om sitt besøk og opplevelse i nasjonalparken. Dette utgjorde 147 e-postadresser som fikk direkte e-postinvitasjon med link til undersøkelsen. Av disse mottok vi svar fra 42. Samlet for hele undersøkelsen rettet mot friluftsutøvere ble det mottatt 181 svar på spørreskjemaet. Også for denne kategorien er det en ujevn fordeling med hensyn til besøk i de ulike verneområdene. Tabell 2 viser antall respondenter som rapporterer at de har besøkt de respektive områdene henholdsvis siste 5 år, siste 12 måneder, og hvilke verneområde de sist har besøkt i friluftssammenheng.

Tabell 2: Antall friluftsutøvere som har svart på spørreundersøkelsen og oppgitt besøk i de ulike verneområdene siste 5 år, siste 12 måneder, og hvilket verneområde de sist har besøkt.

	Siste 5 år	Siste 12 mnd.	Sist besøkte verneområde
Varangerhalvøya nasjonalpark	40	23	18
Øvre Pasvik nasjonalpark	29	12	6
Reisa nasjonalpark	76	57	43
Lyngen landskapsvernområde	25	18	13
Sjunkhatten nasjonalpark	24	19	15
Junkerdal nasjonalpark	41	21	12
Lomsdal/Visten nasjonalpark	16	12	5
Vega verdensarvområde	20	9	4
Andre verneområder i Norge	-	-	58
Sum	271	171	174

Antall respondenter som har besøkt noen av disse verneområdene siste 5 år varierer fra 16 i Lomsdal/Visten til 76 i Reisa nasjonalpark. Når summen blir større enn 181 som har besvart undersøkelsen viser dette at mange har besøkt to eller flere av verneområdene. Tilsvarende varierer antallet som har besøkt områdene siste 12 måneder fra 9 i Vega verdensarvområde til 57 i Reisa nasjonalpark. Spørsmålet om hvilket område respondentene sist har besøkt er benyttet som grunnlag for videre kartlegging av ressursbruk og vurdering av egen opplevelse. Her var kun ett svar mulig, og 174 respondenter har oppgitt at de har besøkt et verneområde i friluftssammenheng. 43 har besøkt Reisa nasjonalpark. For de andre områdene er antall respondenter fra 4 til 18. 58 har oppgitt andre verneområder i Norge som sitt siste besøk.

3.2.2 Hvem utvalgene representerer

Målet med undersøkelsen rettet mot grunneiere/næringsutøvere og friluftsutøvere er i tillegg til å kartlegge omfanget av nærings- og friluftaktiviteter, at denne skal synliggjøre ulike interesser i spørsmål om naturbruk og vern. Utvalget av grunneiere/næringsutøvere burde derfor i størst mulig grad representere grunneier- og næringsinteressene, mens utvalget av friluftsutøvere burde være representativ for friluftinteressene. For begge utvalgene er det utfordringer knyttet til å måle representativitet direkte. Grunneiere/næringsutøvere som har svart på undersøkelsen er et utvalg av en definert populasjon. Likevel er populasjonen bare adresselister over berørte grunneiere og/eller næringsutøvere, og det eksisterer ingen bakgrunnsinformasjon som gjør det mulig å si om de som har svart skiller seg fra de som ikke har svart. Utvalget av friluftsutøvere er på samme måte et utvalg formet av hvem som har blitt informert om undersøkelsen og hatt interesse av å svare. I denne situasjonen benyttes som alternativ, en sammenligning med andre definerte utvalg for tilsvarende gruppe for å synliggjøre hvordan utvalgene her sammenfaller eller skiller seg fra disse. En detaljert beskrivelse av hvordan de respektive utvalgenes representativitet er undersøkt er gitt i appendiks.

Grunneiere/næringsutøvere er sammenlignet med data for grunneiere i Registeret over landbrukseiendommer i Norge. Dette viser at grunneierne i denne undersøkelsen har større eiendommer og de har høyere utdanning sammenlignet med gjennomsnittet av grunneiere, mens utvalget er på linje med grunneiere generelt når det gjelder alder og hvorvidt det er kvinner eller menn som er eiere.

Utvalget av grunneiere/næringsutøvere avgrenses til de som også selv rapporterer at de er grunneiere og/eller næringsutøvere. Av de 325 som har svart på undersøkelsen oppgir 272 at de er grunneiere, mens 23 kun er næringsutøvere. Dette utvalget på 295 benyttes i den videre analysen og kalles heretter noe forenklet for "Grunneiere".

Friluftstøverne som har svart på vår undersøkelse er sammenlignet med friluftstøvere i et nasjonalt testpanel benyttet av Synovate. Vi kan derfor gå ut fra at friluftstøverne i testpanelet også er et representativt utvalg av friluftstøvere i Norge. Vårt utvalg friluftstøvere er forskjellig fra Synovates utvalg på en rekke demografiske variabler som alder, kjønn, sivilstatus og utdanning. For å gjøre representative analyser velger vi derfor å vekte vårt utvalg i henhold til Synovates testpanel for de nevnte demografiske variablene.

4. NÆRINGSVIRKSOMHET I NORDNORSKE VERNEOMRÅDER

Et av målene med spørreundersøkelsen var å kartlegge omfanget av næringsvirksomhet i de vernede områdene. Undersøkelsen har gått ut til alle registrerte interessenter knyttet til de forskjellige områdene. Respondentene har selv rapportert hvorvidt de er næringsutøvere med tilknytning til de vernede områdene. Ved å sammenstille den registrerte populasjonen med antallet som har svart at de er næringsutøvere, kan vi ved hjelp av svarprosenten få et estimat på omfanget av næringsvirksomhet i verneområdene. Nasjonalparkene Øvre Pasvik, Reisa og Junkerdal tas ut av denne beregningen fordi den registrerte populasjonen og antall respondenter er for lite til at det blir mengingsfullt å lage et estimat. Tabell 3 viser for de andre verneområdene antall som har rapportert at de er næringsutøvere og svarprosent. På grunnlag av dette viser høyre kolonne et estimert antall næringsutøvere.

Tabell 3: Estimering av antall næringsutøvere i de ulike verneområdene.

	Nærings- utøvere i undersøkelsen	Svarprosent	Estimert antall næringsutøvere
Varangerhalvøya nasjonalpark	10	21,0 %	48
Lyngen landskapsvernområde	34	16,5 %	206
Sjunkhatten nasjonalpark	15	22,3 %	67
Lomsdal/Visten nasjonalpark	10	28,2 %	36
Vega verdensarvområde	17	32,6 %	52

Lyngen landskapsvernområde skiller seg ut med et forholdsvis stort antall næringsutøvere. Her er det estimert over 200 næringsutøvere med tilknytning til dette verneområdet. I de andre områdene kan vi anslå 30 til 60 næringsutøvere.

Hvilken type næring disse driver har vi forsøkt å gi et bilde av i Tabell 4. Tabellen gir en detaljert oversikt over antall respondenter som har merket av at de driver forskjellig type næringsvirksomhet. Det er også angitt om virksomheten helt eller delvis foregår innenfor det vernede området, og om næringa representerer vedkommendes hovdenæring og hovedinntekt. I en sammenligning med Tabell 3

ser vi at Tabell 4 gir høyere totaltall. Det skyldes naturlig nok at mange driver flere typer næringsvirksomhet parallelt.

Tabell 4: Antall respondenter med ulike typer næringsvirksomhet.

	Driver alene	Driver i samarbeid med andre.	Innenfor et vernet område	Hovednæring	Hovedinntekt
Melkeproduksjon storfe	11	1	1	7	9
Kjøttproduksjon av storfe	14	1	1	6	6
Kjøttproduksjon av sau	19	6	8	6	5
Reindrift	0	3	3	4	3
Geitehold	4			2	3
Potet/grønnsaker/korn	8	2			
Skogbruk	15	3	2	1	
Småskala matproduksjon	8	3	1		
Sum landbruk	79	19	16	26	26
Oppdrett i saltvann		2	1	2	1
Oppdrett i ferskvann		1		1	1
Sum oppdrett	0	3	1	3	2
Servering – kafé, restaurant	7	3		1	
Konferansetilbyder	3	1			
Hotelldrift/pensjonat/vertshus	3				
Hytteutleie	14	2	2	3	2
Campingplass	5			2	1
Romutleie	4	2		1	2
Sum servering/overnatting	36	8	2	7	5
Salg av fiske(kort)	4	5	1	1	1
Salg av jakt(kort)	2	2			
Guidede fotturer, kulturvandring	5	3	4	2	
Bre-/tinde- og grotteturer	2	1	2	1	1
Fisketurer	9	3	3	1	
Hundekjøring	2	2	1		
Ridning	2	4	1		
Utstyrsutleie	4	1			
Sail and ski	1	1	1	1	1
Transport med scooter	2	3	1	1	
Scooterturer	2	5	1	1	1
Grønn omsorg	3	2	1		
Sum jakt, fiske og opplevelser	38	32	16	8	4
Annet:	9	7	4	1	2

Sauhold er den næringsaktiviteten som har størst frekvens. 25 av respondentene oppgir sau som næringsvei og 8 av disse driver gjennom beiting denne virksomheten også innenfor verneområdene. Blant næringsvirksomheter utenfor landbruket er servering, hytteutleie og guidede fisketurer de mest utbredte.

Med summering etter ulike næringskategorier finner vi 102 landbruksvirksomheter av ulik type. 78 driver en form for opplevelsesproduksjon, mens 45 driver servering eller en form for overnatting. Både landbruk og opplevelsesproduksjon skjer til en viss grad innenfor de vernede områdene, men disse utgjør likevel en mindre andel av all næringsvirksomhet blant disse respondentene. Landbruksvirksomheter er i størst grad hovednæring og hovedinntekt.

4.1 UTVIKLINGSTREKK

For å undersøke mer om utviklingen av næringsaktivitet med tilknytning til verneområdene, er det spurt om hvilke framtidige planer næringsutøverne har for egen næringsvirksomhet. Respondentene har svart på ulike påstander ved å markere på en femdel skala fra helt enig til helt uenig. Tabell 5 angir andelen respondenter som har svart at de er helt eller delvis enig i påstandene (dvs. 2 av 5 kategorier).

Tabell 5: Andel som er helt eller delvis enig i følgende påstander om planer for egen næringsvirksomhet, etter type næring, og hvorvidt næringa drives helt eller delvis innenfor verneområdet.

Jeg ønsker å:	Alle	Landbruk/ oppdrett	Tjeneste- ytende næringer	Næring innenfor verneomr.
...fortsette å drive som i dag	56 %	57 %	53 %	46 %
...utvikle drifta videre	80 %	76 %	80 %	85 %
...legge om drifta	24 %	30 %	22 %	25 %
...trappe ned drifta	5 %	8 %	8 %	0 %
...avvikle drifta	8 %	7 %	8 %	0 %
N	61-70	39-46	37-41	23-26

Litt over halvparten er enig i påstanden om at de vil fortsette å drive som i dag. Samtidig er 80 prosent også enig i at de vil utvikle drifta videre. Dette er dels sammenfallende, og kan tolkes som at de vil fortsette med dagens produksjon og utvikle den videre. 25-30 prosent antyder at de vil legge om drifta. Det er få av

næringsutøverne som har planer om å trappe ned eller avvikle drifta. Tabell 5 viser at det er små forskjeller mellom de ulike næringene med hensyn til hvilken strategi de har for framtidig næringsaktivitet. Det er noen flere blant de som driver tjenesteytende næringer som vil videreutvikle eksisterende drift, mens noen flere innen landbruk vil legge om drifta. Av de som driver næring også innenfor et verneområde er det litt flere som vil videreutvikle drifta, og ingen som har planer om å trappe ned eller avvikle.

I tillegg til videreutvikling av eksisterende næringsvirksomhet, har noen planer om å etablere ny virksomhet. Av de 294 i utvalget av ”grunneiere” er det 44, eller 15 prosent, som oppgir at de forsøker å etablere en ny næringsvirksomhet med tilknytning til et vernet område. 33 av disse driver næringsvirksomhet i dag, samtidig som de forsøker å starte en ny virksomhet i tillegg.

Tabell 6 viser en kategorisering av næringsvirksomhet etter bransje der det er oppgitt antall respondenter som driver innenfor de ulike bransjene, og antall som forsøker å etablere ny næringsvirksomhet innenfor disse bransjene.

Tabell 6: Sammenstilling av antall og andel av næringsvirksomheter i ulike bransjer, og forsøk på å etablere næringsvirksomhet i tilsvarende bransjer.

	Næringsvirksomhet i dag		Forsøker å etablere	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Reindrift	4	3 %	0	0 %
Jordbruk	48	34 %	10	23 %
Skogbruk	25	18 %	3	7 %
Fiske	11	8 %	0	0 %
Akvakultur	4	3 %	0	0 %
Turisme	33	23 %	26	59 %
Annet	17	12 %	5	11 %
Sum	142		44	

Blant næringsutøvere med tilknytning til verneområdene utgjør reindrift, jord- og skogbruk 55 prosent av antall næringsvirksomheter i dag. Fiske og akvakultur utgjør 11 prosent av antall virksomheter, mens turisme utgjør 23 prosent. Annet kategorien utgjør 12 prosent. Her finner vi en blanding av virksomhet innen jakt, fangst, handel og servering. Til høyre i tabellen er det oppgitt antall etableringsforsøk i henhold til en tilsvarende bransjekategorisering. Her finner vi at 30 prosent forsøker å etablere næring innen jord- eller skogbruk, mens 59 prosent

satser på en form for turisme. 11 prosent er plassert i ”annet” kategorien, og inneholder kraftproduksjon, grønn omsorg, eller type næring er ikke oppgitt. Dette antyder en endring i næringsstruktur ettersom fordelingen av etableringsforsøk mellom bransjer er forskjellig fra dagens struktur. Mens de tradisjonelle primærnæringene har utnyttet disse områdene tidligere, er det nye muligheter innen reiseliv og opplevelsesproduksjon som ser ut til å skape størst grunnlag for nyetableringer.

Endring i næringsstruktur har også sammenheng med at mange som er grunneier og eier av gårdsbruk ikke lenger driver gården. Blant grunneierne i denne undersøkelsen er det bare 22 prosent som driver aktiv landbruksproduksjon. 27 prosent av grunneierne leier ut eiendommen til landbruksformål, mens 51 prosent oppgir at eiendommen ikke lenger brukes til landbruksformål. I en slik situasjon er det flere som ser at gården har andre ressurser som kan utnyttes til næringsformål. Med etableringen av verneområdet og økt fokus på naturverdiene, tiltrekker dette besøkende som kan være et marked for nye næringsveier.

4.2 ØKONOMI OG SYSSELSETTING

Et mål med næringsvirksomhet er at dette skal gi inntekt til næringsutøveren og verdiskaping i lokalsamfunnet. Nedenfor presenteres noen nøkkeltall for næringsvirksomheten drevet av næringsutøvere med tilknytning til de vernede områdene (Tabell 7). Antall ansatte, antall årsverk, omsetning og driftsoverskudd for 2007 er presentert. Typisk fordeling innenfor disse variablene er mange respondenter med svært lave tall for sysselsetting og økonomiske mål, mens noen få respondenter oppgir svært høye verdier. Sistnevnte drar opp gjennomsnittet slik at dette blir svært lite representativt for flertallet av de spurte. Dette er løst ved å rapportere median som er verdien for den midterste av respondentene rangert etter variabelverdi. Også trimmet gjennomsnitt er presentert der 5 prosent av de ekstreme verdiene i hver ende av skalaen er tatt bort.

Tabell 7: Sysselsetting og økonomiske nøkkeltall for næringsutøvernes virksomhet.

	n	Median	Trimmet (10 %) gjennomsnitt
Antall ansatte	74	1	2,3
Antall årsverk	70	1	1,7
Omsetning 2007	65	308 000	610 000
Driftsoverskudd 2007	62	40 000	106 000

En del manglende data gjør at 60 til vel 70 respondenter har besvart de forskjellige spørsmålene. For både antall ansatte og antall årsverk er median 1. For minst halvparten av respondentene er det derfor bare en ansatt og det ytes ett årsverk eller mindre i arbeidsinnsats. Trimmet gjennomsnitt er noe høyere med henholdsvis 2,3 ansatte og 1,7 årsverk. For omsetning og driftsoverskudd er median henholdsvis 308 000 og 40 000 kroner, mens trimmet gjennomsnitt er 610 000 og 106 000 kroner. Tallene viser at dette i de fleste tilfeller er relativt små virksomheter.

4.3 VERNETS INNVIRKNING PÅ NÆRINGSAKTIVITETEN

Noe av bakgrunnen for undersøkelsen av næringsvirksomhet med en tilknytning til vernede områder, er å finne ut hvordan vernet i seg selv har påvirket næringsaktiviteten. Denne påvirkningen kan være både positiv og negativ. Vernet vil i mange tilfeller legge restriksjoner på den tradisjonelle bruken av områdene. Samtidig kan vernet føre til nye muligheter på andre områder. I Tabell 8 gjengis respondentenes syn på hvorvidt vernet har innvirket på deres næringsvirksomhet, og om innvirkningen i så fall har vært positiv eller negativ. Tabellen skiller mellom næring som drives utenfor verneområdet, og næring helt eller delvis innenfor verneområdet. Det oppgis prosentandel som mener vernet har hatt henholdsvis positiv og negativ innvirkning. Den øvrige andelen (opp til 100 prosent) har enten svart at vernet ikke har hatt noen innvirkning, eller at spørsmålet ikke er relevant.

Tabell 8: Vernets innvirkning på næringsaktiviteten. Prosent av antall svar. Øvrige har svart ”ingen virkning” eller ”ikke relevant”.

Forhold knyttet til næringsaktiviteten:	Næring utenfor verneområdet			Næring innenfor verneområdet		
	n	Positiv	Negativ	n	Positiv	Negativ
Beslutningen om å starte opp	35	11,4 %	5,7 %	32	34,4 %	15,6 %
Beslutning/planer om å legge ned aktiviteten	31	0,0 %	3,2 %	25	0,0 %	0,0 %
Endring av innholdet i aktiviteten	33	12,1 %	9,1 %	29	17,2 %	24,1 %
Endring av omfanget av aktiviteten	30	10,0 %	6,7 %	30	20,0 %	30,0 %
Nye næringsmuligheter	32	18,8 %	9,4 %	31	32,3 %	16,1 %
Muligheter for å videreutvikle aktiviteten	32	21,9 %	15,6 %	30	26,7 %	26,7 %
Markedsføring av aktiviteten	32	25,0 %	6,3 %	29	41,4 %	6,9 %
Tilgang på kunder	34	20,6 %	8,8 %	28	21,4 %	7,1 %
Mer papirarbeid	31	0,0 %	25,8 %	29	0,0 %	27,6 %

Vernet har naturlig nok hatt større innvirkning for de som driver næring innenfor områdene. De mest positive effektene vernet har ført til er beslutning om å starte næringsvirksomhet, at vernet har skapt nye næringsmuligheter, gitt muligheter for videreutvikling av aktiviteten, samt bidratt til markedsføring og større tilgang på kunder. På den negative siden ser vi at vernet på en negativ måte har ført til endring av aktivitet og omfang, begrenset mulighetene for å videreutvikle aktiviteten, og ført til mer papirarbeid. For spørsmålene som omhandler endring og videreutvikling av virksomheten er respondentene i stor grad delt i hvorvidt vernet har positiv eller negativ effekt. I spørsmålet om markedsmuligheter er vernet en mer entydig positiv faktor, mens ekstra papirarbeid er entydig negativt.

4.4 OPPSUMMERING NÆRINGSVIRKSOMHET I VERNEDE OMRÅDER

- Både landbruk og opplevelsesproduksjon skjer til en viss grad innenfor de vernede områdene
- Blant næringsvirksomhet utenom landbruk er servering, hytteutleie og guidede fisketurer de mest utbredte
- Det er små forskjeller mellom ulike næringer med hensyn til hvilken strategi de har for framtidig næringsaktivitet
- 15 prosent av grunneierne oppgir at de forsøker å etablere en ny næringsvirksomhet med tilknytning til et vernet område
- Endring i næringsstruktur: mens primærnæringene har utnyttet verneområdene tidligere, er det nye muligheter innen reiseliv og opplevelsesproduksjon som ser ut til å skape størst grunnlag for nyetableringer
- Virksomhetene som driver næring i og i tilknytning til vernede områder har liten omsetning og overskudd
- Vernet har skapt flere positive ringvirkninger: beslutning om å starte næringsvirksomhet, nye næringsmuligheter, muligheter for videreutvikling av aktiviteten, samt bidratt til markedsføring og større tilgang på kunder.
- Vernet har også negative effekter: endring av aktivitet og redusert omfang, begrenset mulighetene for å videreutvikle aktiviteten, og ført til mer papirarbeid.

5. FRITIDSAKTIVITET I VERNEDE OMRÅDER

Den andre kategorien respondenter til denne undersøkelsen er friluftsutøvere. Nedenfor presenteres oversikter over hvilke fritidsaktiviteter disse har drevet, hvilke områder som er besøkt, og forhold rundt besøket. Tabell 9 viser hvilke aktiviteter de som har svart på spørreundersøkelsen har drevet, og i hvilket verneområde. Det er oppgitt både siste fem år og siste 12 måneder. Tabellen er mest beskrivende i forhold til å vise fordeling mellom ulike aktiviteter. Ettersom undersøkelsen har blitt lagt åpent ut er det mange tilfeldigheter som har påvirket antall respondenter med tilknytning til hvert av områdene.

Tabell 9: Antall respondenter som har oppgitt besøk i de ulike verneområdene siste 5 år og siste 12 måneder, og fordelt på aktiviteter de har drevet.

Siste fem år:	Fottur	Skitur	Jakt	Fiske	Høst- ing	Over- natting	Scooter- kjøring	Annet
Varangerhalvøya nasjonalpark	38	17	11	18	19	17	4	9
Øvre Pasvik nasjonalpark	29	15	9	15	13	15	2	12
Reisa nasjonalpark	68	24	16	31	23	48	4	29
Lyngen landskaps- vernområde	24	13	4	9	6	17	2	9
Sjunkhatten nasjonalpark	23	16	7	9	10	15	0	4
Junkerdal nasjonalpark	36	19	8	14	14	22	0	6
Lomsdal/Visten nasjonalpark	16	4	5	8	5	10	0	3
Vega verdensarvområde	19	6	3	6	3	15	0	7

Siste 12 måneder:	Fottur	Skitur	Jakt	Fiske	Høst- ing	Over- natting	 Scooter- kjøring	Annet
Varangerhalvøya nasjonalpark	19	10	5	9	10	7	2	5
Øvre Pasvik nasjonalpark	10	5	3	5	5	6	0	4
Reisa nasjonalpark	45	7	9	20	11	32	2	21
Lyngen landskapsvernområde	18	8	3	6	4	10	1	5
Sjunkhatten nasjonalpark	18	10	7	9	6	11	1	3
Junkerdal nasjonalpark	19	9	6	9	7	11	0	3
Lomsdal/Visten nasjonalpark	12	3	2	5	4	7	0	2
Vega verdensarvområde	7	2	1	2	1	6	0	3

Fotturer er den aktiviteten med gjennomgående høyest frekvens. Halvparten så mange, eller mindre, har vært på skitur i de samme områdene. Jakt, fiske og høsting av bær eller sopp er også utbredte aktiviteter blant de som har svart på undersøkelsen. Det er samtidig forholdsvis mange som har overnattet, noe som betyr at de har vært ute på tur over flere dager.

For å kunne stille mer inngående spørsmål om bruken av verneområdene i friluftssammenheng ble respondentene bedt om å knytte dette til sitt siste besøk i et vernet område. Tabell 10 viser fordelingen av respondenter etter hvilket område de sist besøkte.

Tabell 10: Respondentenes sist besøkte verneområde i friluftssammenheng.

	Antall	Prosent
Varangerhalvøya nasjonalpark	18	10,3
Øvre Pasvik nasjonalpark	6	3,4
Reisa nasjonalpark	43	24,7
Lyngen landskapsvernområde	13	7,5
Sjunkhatten nasjonalpark	15	8,6
Junkerdal nasjonalpark	12	6,9
Lomsdal/Visten nasjonalpark	5	2,9
Vega verdensarvområde	4	2,3
Annet verneområde	58	33,3
Total	174	100,0

Vi ser at spesielt Reisa nasjonalpark har høy frekvens. Dette skyldes som beskrevet tidligere i rapporten at mange som hadde besøkt denne nasjonalparken ble invitert til å delta i undersøkelsen. Dette må det tas hensyn til når svarene angående bruk og opplevelse skal tolkes. For eksempel er det svært få respondenter knyttet til Lomsdal/Visten, Junkerdal og Øvre Pasvik nasjonalpark. Det lave antall respondenter fra noen områder gjør også at det blir for stor usikkerhet knyttet til sammenligninger på tvers av verneområdene.

Et annet moment som må tas hensyn til er tidspunktet på året undersøkelsen ble gjennomført. Når respondentene skal svare for sitt siste besøk, vil det for de av respondentene som er ofte ute på tur bli snakk om en tur om høsten forut for undersøkelsen som ble lagt ut i oktober. Dette vises i Tabell 11.

Tabell 11: Tid på året for det siste oppholdet i verneområdet. NB! Undersøkelsen ble gjennomført fra oktober 2008 til januar 2009.

	Antall	Prosent
Januar	0	0
Februar	3	1,8
Mars	9	5,3
April	4	2,3
Mai	2	1,2
Juni	6	3,5
Juli	17	9,9
August	65	38,0
September	47	27,5
Oktober	17	9,9
November	1	0,6
Desember	0	0,0
Total	171	100,0

Som forventet har de fleste respondentene oppgitt at deres siste tur i et verneområde var i august eller september. 10 prosent har også oppgitt juli og tilsvarende i oktober. Til sammen har 85 prosent svart for en tur disse fire månedene.

Oppholdets varighet er vist i Tabell 12. Det var gitt svaralternativer fra ett til sju døgn eller mer.

Tabell 12: Varighet for oppholdet i verneområdet.

	Antall	Prosent
1 døgn	63	36,4
2 døgn	47	27,2
3 døgn	28	16,2
4 døgn	13	7,5
5 døgn	7	4,0
6 døgn	7	4,0
7 døgn eller mer	8	4,6
Total	173	100,0

36 prosent oppgir at turen varte i ett døgn. Dette er snakk om dagstur, men kan også innbefatte en overnatting. Dette betyr at det er mange som overnatter, og turer på to og tre dager er vanlig. Henholdsvis 27 og 16 prosent oppgir dette. Til sammen har 20 prosent oppgitt et opphold på 4 døgn eller mer som sin siste tur i et vernet område.

5.1 FORBRUK VED BESØK I VERNEOMRÅDENE

Som grunnlag for næringsutvikling med tilknytning til verneområdene er det ønskelig at de besøkende også bruker penger på produkter og tjenester som tilbys lokalt. For å få kunnskap om forbruk ble respondentene bedt om å anslå hvor mye de hadde brukt på ulike kostnader forbundet med sitt siste besøk i et vernet område. Det ble gitt svaralternativer som vist i Tabell 13, bortsett fra at skalaen gikk med 500 kroners intervaller opp til ”> 3000”. Noen av kostnadene kan lett relateres til verneområdet, slik som organiserte aktiviteter og til dels overnatting. Andre kostnader som reise, innkjøp i detaljhandel og eventuelt servering, kan også ha blitt innkjøpt før man kom til verneområdet. Med hensyn til reisekostnader oppgir respondentene at de i gjennomsnitt har reist 218 km for å komme til det vernede området. Median for reiseavstand er 80 km. Det betyr at flertallet har hatt forholdsvis kort reise, mens noen få har reist langt og bidratt til høyt gjennomsnitt.

Tabell 13: Forbruk på ulike kostnader forbundet med siste besøk i et vernet område.

	< 200	ca. 500	ca. 1000	ca. 1500	ca. 2000	> 2000
Reisekostnader, inkludert drivstoff	48,5 %	29,2 %	11,1 %	4,1 %	1,2 %	5,8 %
Innkjøp av mat og annen detaljhandel	38,6 %	44,6 %	10,2 %	2,4 %	2,4 %	1,8 %
Ugifter på restaurant, kafé o.l.	83,1 %	12,7 %	4,2 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Overnatting	82,2 %	8,5 %	5,4 %	1,6 %	1,6 %	0,8 %
Organiserte aktiviteter i området	90,4 %	3,8 %	2,9 %	1,9 %	0,0 %	1,0 %
Andre utgifter	68,9 %	22,1 %	5,7 %	2,5 %	0,8 %	0,0 %

Fordelingen på de ulike svaralternativene viser at flertallet har brukt 500 kroner eller mindre på reise og detaljhandel i forbindelse med turen. Nesten halvparten har brukt mindre enn 200 kroner på reise, mens 29 prosent har brukt ca. 500 kroner. Dette samsvarer godt med den rapporterte reiseavstanden for å komme til området. For detaljhandel oppgir 39 prosent mindre enn 200 kroner i forbruk, mens 45 prosent oppgir at de har brukt ca. 500 kr.

Når vi kommer til kostnader på servering, overnatting og organiserte aktiviteter, har 80 til 90 prosent oppgitt mindre enn 200 kroner på disse utgiftspostene. Det betyr at mange ikke har benyttet slike tilbud i det hele tatt. For den andelen som kun har tatt dagsturer som fottur eller skitur er det rimelig at de har brukt lite penger utenom kjøring inn i området og proviant av mat. Andre kostnader ble eksemplifisert som fiske- eller jaktkort, scooterleie, utstyrsleie eller suvenirer. 69 prosent har brukt lite eller ingenting også her, mens 22 prosent har brukt ca. 500 kroner.

Om vi legger det foregående til grunn, det vil si fordeling av respondenter på de ulike verneområdene, årstid for besøket, oppholdets varighet og reiseavstand, kan vi bruke fordelingen i Tabell 13 til å gi et anslag over gjennomsnittlig forbruk fordelt på de ulike kostnadspostene. I beregningen som er vist i Tabell 14 er kategorien ”<200” bestemt til 100 kroner, mens kategorien >3000 er bestemt til 4000 kroner.

Tabell 14: Et anslag for gjennomsnittlig forbruk per besøkende i verneområdene.

	Forbruk per besøkende (avrundet)
Reisekostnader, inkludert drivstoff	kr 620,00
Innkjøp av mat og annen detaljhandel	kr 540,00
Ugifter på restaurant, kafé o.l.	kr 270,00
Overnatting	kr 330,00
Organiserte aktiviteter i området	kr 280,00
Andre utgifter	kr 350,00
Sum kostnader	kr 2390,00

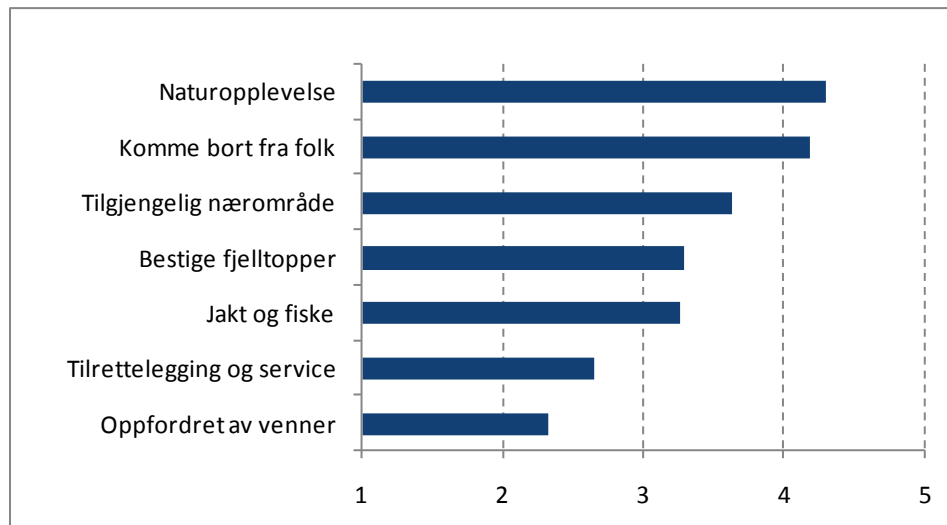
Gitt forutsetningene over brukes det mest penger, 620 kroner, på reise til og fra verneområdet. Dernest kommer detaljhandel med 540 kroner. Om alle postene

summeres får vi i gjennomsnitt et samlet forbruk per besøkende på 2390 kroner. Dette kan virke høyt når vi vet at mange kun har smurt en nistepakke og kjørt noen kilometer for å ta en dagstur i nasjonalparken. Samtidig må vi tenke at det innimellom er besøkende som har reist langt, og som har lengre opphold med et langt høyere forbruk på hele turen. Det er likevel stor usikkerhet forbundet med en slik beregning, noe alle forutsetningene som er lagt til grunn med tydelighet viser.

Et spørsmål som er interessant med hensyn til verneområdene som kilde til lokal verdiskaping er hvor stor del av det samlede forbruket som skjer innenfor eller i umiddelbar nærhet til det vernede området. Her svarer 44 prosent at de har brukt mindre enn 200 kroner lokalt. 21 prosent oppgir å ha brukt ca. 500, mens 15 prosent har svart ca. 1000 kroner. Dette vil si at 80 prosent har brukt 1000 kroner eller mindre lokalt. Med tilsvarende beregning som over, kan vi anslå at de besøkende i gjennomsnitt bruker ca. 800 kroner innenfor eller i umiddelbar nærhet til det vernede området.

5.2 BESØKENDES VURDERING AV OPPLEVELSEN

I den grad man ønsker økt turisme til de vernede områdene har det betydning at de besøkende får en best mulig opplevelse. Det er derfor undersøkt hva som vurderes som viktige og mindre viktige faktorer for at opplevelsen skal bli best mulig. Respondentene har oppgitt i hvilken grad ulike forhold påvirket dem til å besøke det vernede området. Respondentene har svart på en femdelt skala fra svært lite viktig til svært viktig, og Figur 1 viser samlefaktorer basert på en faktoranalyse av 21 slike spørsmål om årsaker til besøket. Igjen var dette knyttet til deres siste besøk i et vernet område. (For detaljer om hvilke spørsmål som inngår i de forskjellige faktorene, se appendiks).

Figur 1: Viktigheten av ulike faktorer for at respondentene valgte å besøke det vernede området. 1=svært lite viktig; 5=svært viktig.

Naturopplevelse er den faktoren som vurderes som aller viktigste motivasjon for besøket. Dette innbefatter å besøke vakker og uberørt natur der man kan nyte ro og stillhet. Også det å komme bort fra folk og menneskelig aktivitet oppleves som viktig. At området er lett tilgjengelig har også en viss betydning. Å bestige fjelltopper, samt jakt og fiskemuligheter har en gjennomsnittsverdi rundt midten av skalaen. Dette er nok i større grad særinteresser der noen har dette som viktigste motivasjon, mens andre ikke har tenkt å benytte disse mulighetene. Figuren viser forøvrig at tilrettelegging og servicetilbud ser ut til å være av mindre betydning.

Spørsmålet om hva som er viktig for å sikre en god opplevelse kan også snues til faktorer som har påvirket opplevelsen negativt. Dette er faktorer som kan føre til de besøkende ikke kommer igjen og heller ikke anbefaler området til andre. I Tabell 15 er det listet en rekke mulige forhold som kan ha virket forstyrrende. Flertallet av respondenter har ikke opplevd nevneverdige forstyrrelser. For å skille ut det som kan være av betydning vises derfor prosentandel som oppgir at disse forholdene i stor eller svært stor grad har vært forstyrrende. Tabellen er rangert med de mest forstyrrende faktorene øverst.

Tabell 15: Andel som oppgir at følgende forhold i stor eller svært stor grad har påvirket opplevelsen negativt.

Forstyrrende forhold	Andel stor/ svært stor grad
Kjøring med scooter/ATV	15,8 %
Inngrep i naturen	7,9 %
Reindrift	7,4 %
Støy (fra fly, motorisert ferdsel, hundeglam mm)	7,3 %
Søppel	6,1 %
For lite tilrettelegging (klopping, skilting med mer)	5,5 %
Oppførselen til andre besøkende	4,3 %
Organisert ferdsel	3,7 %
For mye tilrettelegging (klopping, skilting med mer)	3,7 %
For mange besøkende	3,6 %
Erosjon på bakken	1,9 %
Forstyrrende merking/skilting (informasjon)	1,8 %
Ridning	1,3 %
Hundekjøring	1,3 %
Grunneiere	1,2 %

En faktor skiller seg ut som forstyrrende for et betydelig antall friluftsutøvere. Det er kjøring med scooter eller ATV, der 16 prosent av respondentene oppgir at dette i stor eller svært stor grad har virket negativt på deres opplevelse i verneområdet. Inngrep i naturen, reindrift, andre former for støy, og søppel oppleves også som forstyrrelser. 6 til 8 prosent oppgir at dette har påvirket opplevelsen negativt.

5.3 OPPSUMMERING FRITIDSAKTIVITET I VERNEDE OMRÅDER

- Fotturer er den aktiviteten som oftest gjøres i vernede områder
- Jakt, fiske og høsting av bær eller sopp er også utbredte aktiviteter
- Forholdsvis mange overnatter, og over 60 % har vært 2 eller flere døgn i de vernede områdene

- Det brukes mest penger på reise til og fra verneområdet, etterfulgt av detaljhandel. Totalt sett bruker de besøkende rund 2400 kroner hvorav ca. 800 kroner brukes innenfor eller i umiddelbar nærhet til det vernede området
- Naturopplevelsen er den viktigste motivasjon for besøket i vernede områder
- Tilrettelegging og servicetilbud ser ut til å være av mindre betydning for om man besøker vernede områder
- Kjøring med scooter eller ATV er det elementet flest friluftsutøvere oppgir som forstyrrende

6. INTERESSEMOTSETNINGER MELLOM FRILUFTSLIV OG GRUNNEIER-/NÆRINGSINTERESSER

Som de foregående kapitlene har vist er det ulike interesser knyttet til næringsvirksomhet og fritidsaktivitet i verneområdene. Næringsutøverne opplever til dels vernet som en hindring, selv om mange også ser nye muligheter i kjølvannet av vernevedtaket. Friluftsutøverne verdsetter, som vi har sett, naturopplevelsen og det å komme bort fra menneskelig aktivitet. Det siste oppleves i mange tilfeller som forstyrrende, spesielt gjelder det motorisert ferdsel. Dette kan skape interessemotsetninger der spørsmålet blir hvem som skal forvalte verneområdene, og hvordan ulike interesser best kan ivaretas.

Analysene i dette kapitlet er basert på en vektning av utvalget friluftsutøvere som beskrevet i avnitt 3.3.

6.1 FORVALTNING AV VERNEOMRÅDENE

Et spørsmål som opptar mange lokalsamfunn som berøres av vernevedtak er hvem som skal ha ansvaret for forvaltningen av områdene. På den ene siden har vernet som formål å ta vare på nasjonale og internasjonale naturverdier. Dermed kan det hevdes at også nasjonale myndigheter må ha et hovedansvar for å forvalte disse verdiene. På den andre siden ønsker man å legge til rette for lokal verdiskaping, dels som en best mulig tilpasning av næringsaktivitet innenfor grensene av verneformålet, og dels basert på å utnytte naturverdiene og vernestatusen. Det siste kan være et argument for mer lokal forvaltning med nærhet til næringsliv og entreprenører.

Tabell 16 gjengir hvem kategoriene av grunneiere og friluftsutøvere mener bør ha forvaltningsansvar for verneområdene. Det har vært mulig å sette kryss for flere av disse aktørene samtidig. Dermed blir summen av andelene større enn 100 prosent.

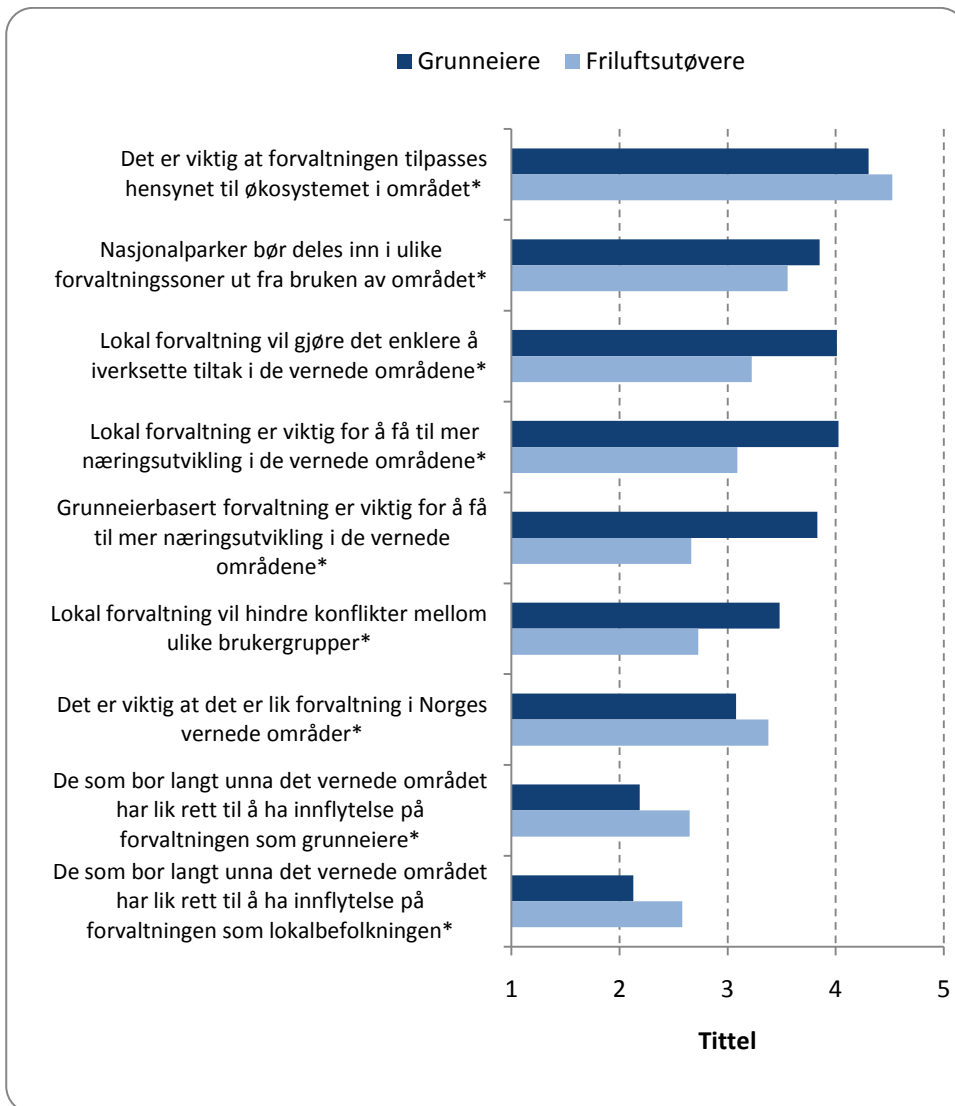
Tabell 16: Andel respondenter blant grunneiere og friluftsutøvere som mener følgende bør ha forvaltingsansvar for vernede områder.

	Grunneiere	Friluftsutøvere
Staten/Fylkesmannen	33,7 %	75,8 %
Fylkeskommunen	11,2 %	25,5 %
Sametinget	3,6 %	6,3 %
Kommunen	48,0 %	38,7 %
Lokalbefolkningen som berøres av vernet	44,9 %	29,5 %
Grunneierne i det vernede området	63,8 %	20,5 %

Grunneierne ønsker i stor grad et lokalt og privat forvaltningsansvar, mens friluftsutøverne er klar på at staten bør ha forvaltningsansvaret. 76 prosent av friluftsutøverne mener staten bør forvalte vernede områder. På motsatt side mener 64 prosent av grunneierne at de selv bør forvalte, eller være med å forvalte verneområdene der de er grunneiere. Fylkeskommunen har større tillit som forvalter hos friluftsutøvere enn hos grunneiere, mens dette er motsatt når det gjelder kommunen.

Det er som vi ser forholdsvis klare meningsforskjeller mellom gruppene i dette spørsmålet. Motsetningen går hovedsakelig langs en lokal versus sentral dimensjon. Det finnes for eksempel ingen tilsvarende motsetning knyttet til privat versus offentlig forvaltning slik spørsmålet også åpner for. Det er stort samsvar mellom de som ønsker kommunal, lokal og grunneierstyrt forvaltning, mens statlig forvaltning står i motsetning til dette. Fylkeskommunen står i en mellomstilling. De som foretrekker staten som forvalter vil ikke samtidig ha fylkeskommunen med i forvaltningen. Da er det i større grad et ønske om å kombinere kommune og fylkeskommune som forvaltningsmyndighet, selv om heller ikke den sammenhengen er veldig sterk.

Forskjellene mellom grunneiere og friluftsutøvere med hensyn til hvem som bør forvalte verneområdene har sammenheng med ulike holdninger til bruken av områdene og retten til innflytelse. Figur 2 viser respondentenes svar på en rekke påstander om forvaltningsspørsmålet. Disse er rangert slik at påstander respondentene er mest enig i står øverst.

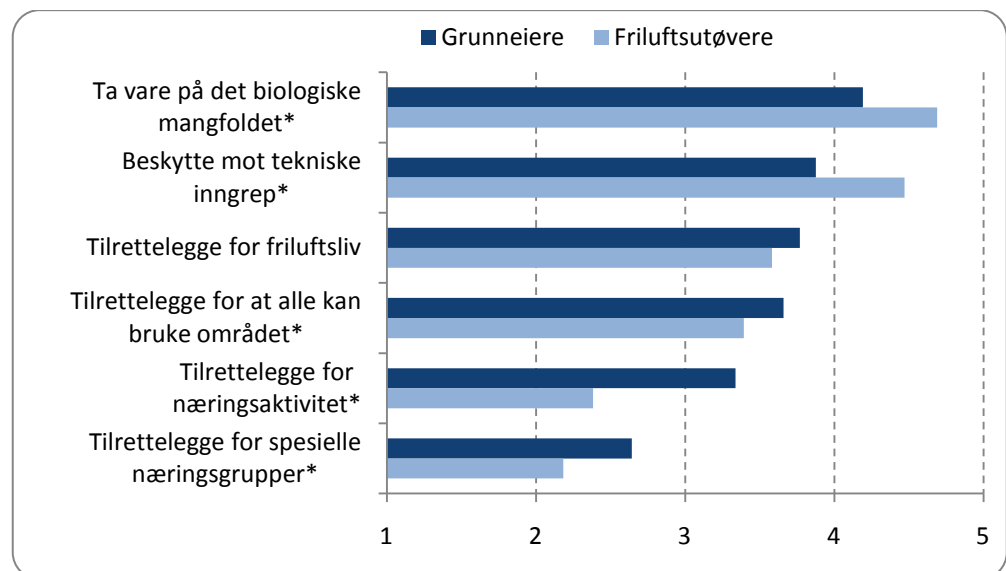

Figur 2: Holdning til ulike spørsmål om forvaltning av vernede områder. 1=helt uenig; 5=helt enig. *=signifikant forskjell mellom gruppene.

Figuren viser at det er stor grad av samsvar mellom gruppene med hensyn til hvilke påstander de er enig i. Samtidig er det signifikant forskjell mellom gruppene. Mest enig er respondentene i at forvaltningen bør tilpasses hensynet til økosystemet i området. Friluftstøverne er mest tydelig på dette. Dernest følger en rekke påstander hvor grunneierne i større grad er enig enn friluftstøverne. Dette gjelder

først inndelingen i forvaltningssoner avhengig av bruken av området. Dernest er grunneierne mer enig i fordelene med lokal og grunneierbasert forvaltning. Her er friluftsutøverne mer nøytral eller også noe uenig i dette. Nederst i figuren kommer påstander om at folk som bor langt unna verneområdene skal ha lik rett til innflytelse på forvaltningen som lokalbefolkningen. Her er begge grupper til dels uenig, men der grunneierne markerer uenigheten sterkest.

Figuren over inneholder også en påstand om lik forvaltning av verneområdene. Til dette ser respondentene i begge grupper ut til å ha et litt uavklart forhold. Relatert til dette har undersøkelsen også stilt spørsmål om hvorvidt verneområder som eies av staten bør forvaltes annerledes enn verneområder på privat grunn. Flertallet med 53 prosent av grunneierne og 70 prosent av friluftsutøverne svarte nei på dette spørsmålet. Spørsmålet inneholdt ingen føringer for hvordan områdene eventuelt skulle forvaltes forskjellig, men dette kan sees i sammenheng med hvilke hensyn respondentene mener det er viktig å legge til grunn for forvaltningen av verneområdene. Figur 3 viser forskjellene mellom grunneiere og friluftsutøvere i spørsmål om hva det er viktig at forvaltningen av verneområdene vektlegger.

Figur 3: Hvilke forhold grunneiere og friluftsutøvere mener det er viktig å ta hensyn til i forvaltningen av vernede områder. 1=svært lite viktig; 5=svært viktig. *=signifikant forskjell mellom gruppene.

Med en rangering etter hvilke forvaltningsoppgaver som oppfattes som viktigst, ser vi at begge gruppene har samme rangering. Å ta vare på det biologiske mangfoldet,

samt beskytte mot tekniske inngrep, vurderes av alle som de viktigste forvaltningsoppgavene. Dernest kommer tilrettelegging for friluftsliv og generell bruk av området. Minst viktig vurderes tilrettelegging for næringsaktivitet og spesielle næringsgrupper. Det er en signifikant forskjell mellom gruppene i de fleste av disse spørsmålene. Dette går derimot på graden av viktighet de ulike gruppene uttrykker i forhold til forvaltningsoppgavene. Friluftsutøvere mener i større grad enn grunneierne at det er viktig å ta vare på biologisk mangfold og beskytte mot tekniske inngrep, mens grunneiere i større grad mener tilrettelegging både for friluftsliv og næringsliv er en viktig forvaltningsoppgave.

Sett i forhold til spørsmålet om vernede områder på statens grunn bør forvaltes annerledes enn områder på privat grunn, er eneste signifikante sammenheng at de som ser beskyttelse mot tekniske inngrep som en viktig forvaltningsoppgave også ønsker lik forvaltning av alle områder, mens de som ønsker forskjellig forvaltningspraksis i mindre grad er opptatt av å hindre tekniske inngrep.

6.2 KOMMUNENS ROLLE

Uavhengig av hvem som skal ha størst ansvar og innflytelse over forvaltningen av verneområdene, har kommune en rolle å spille i forhold til næringsutvikling og tilrettelegging av bruken i og rundt verneområdet. En aktiv kommune kan her ta en utviklerrolle og arbeide for lokal utvikling innenfor rammene av vernet, samtidig som nye muligheter som vernestatusen gir aktivt utredes i samarbeid med lokalt næringsliv. I tillegg til næringsutvikling skal kommunen ivareta ulike gruppers interesser, og den kan spille en aktiv rolle i forhold til å dempe konflikter og interessemotsetninger som vernet eventuelt har ført til.

Kommunens rolle og aktivitet på dette området har vi ønsket å kartlegge gjennom spørsmål stilt til grunneierne om hvordan de oppfatter kommunen engasjement. Tabell 17 viser andelen som mener kommunen i liten eller stor grad har vært aktiv i forhold til de ulike påstandene. Det er svart på en femdelt skala, der liten og svært liten er slått sammen, og tilsvarende for stor og svært stor grad. Tabellen er rangert etter forhold man mener kommunen i størst grad har vært aktiv på.

Tabell 17: Vurdering av hvorvidt kommunen arbeider aktivt med forhold knyttet til verneområdene. Svar kun fra grunneiere.

	Liten grad	Stor grad
Kommunen viser godt skjønn i forhold til dispensasjoner fra motorferdselsforbudet i utmark	35,2 %	24,8 %
Kommunen fører en aktiv politikk for å tilrettelegge for turisme med tilknytning til vernede områder	43,8 %	23,9 %
Kommunen bidrar til å markedsføre vernede områder	48,9 %	22,7 %
Kommunen har gjort en god jobb for innbyggernes interesser i verneplansaker	45,0 %	19,7 %
Kommunen bidrar til økt bevissthet om vernestatusen	43,4 %	18,0 %
Kommunen legger til rette for hyttebygging i randsonene til vernede områder	52,7 %	17,7 %
Kommunen har bidratt til gode samarbeidsprosesser i forhold til vernede områder og randsonene rundt disse	49,3 %	17,7 %
Kommunen er en pådriver for mer næringsutvikling med tilknytning til de vernede områdene	54,7 %	17,4 %
Kommunen viser langsiktighet i sin arealplanlegging	45,5 %	17,4 %
Kommunen samarbeider regionalt for å sikre regional planlegging og utnytting	38,9 %	17,1 %
Kommunen arbeider aktivt med tilrettelegging av infrastruktur utenfor verneområdene	58,4 %	13,7 %
Kommunen skaper møteplasser for grunneiere, næringsaktører, forvaltning, friluftsliv og verneinteresser	61,1 %	11,4 %

Tabellen kan leses ut fra hvor mange som mener kommunen i stor grad har vært aktiv på ulike områder. Hvis en samtidig ser dette i forhold til andelen som mener

kommunen i liten grad har vært aktiv, forteller dette også noe om hvor viktig respondentene vurderer kommunens engasjement til å være.

Det generelle bildet er at grunneierne i denne undersøkelsen oppfatter kommunen som lite aktiv på de fleste områdene som er trukket fram. 25 prosent mener kommunen har vist godt skjønn i dispensasjonssaker om motorferdsel i utmark, og 24 prosent mener kommune har en aktiv politikk på tilrettelegging for turisme. Nederst kommer at bare 11 prosent mener kommunen har vært aktiv i forhold til å skape møteplasser for ulike interessenter knyttet til verneområdet. Her er over 60 prosent klar på at kommunen har vært lite aktiv, noe som også viser et ønske om større engasjement fra kommunens side. Tilsvarende ønske gjelder for tilrettelegging av infrastruktur utenfor verneområdet der 58 prosent markerer at de synes kommunen har vært lite aktiv.

6.3 HOLDNINGER TIL NATURVERN OG NATURBRUK

Et sentralt spørsmål i forhold til bruk og vern av naturen er hvor mye natur vi skal verne. Tabell 18 viser holdninger til vernespørsmålet gjennom spørsmål om hvor mye natur man mener Norge bør verne i forhold til dagens verneomfang.

Tabell 18: Holdning til hvor mye natur Norge bør verne i forhold til dagens nivå.

	Mye mer enn i dag	Noe mer enn i dag	Som i dag	Noe mindre enn i dag	Mye mindre enn i dag
Grunneiere	9,4 %	21,7 %	40,8 %	16,5 %	11,6 %
Friluftstøvere	26,7 %	40,6 %	26,2 %	4,4 %	2,1 %

Blant grunneiere svarer 41 prosent at dagens verneomfang er riktig nivå. Til sammen vil 31 prosent verne mer enn i dag, mens 28 prosent vil verne mindre enn i dag. Med andre ord fordeler holdningene til vernespørsmålet seg forholdsvis likt med hensyn til større eller mindre verneomfang enn i dag. Friluftstøvere har et klart større ønske om mer vern. 67 prosent vil ha mer vern enn i dag, mens 26 prosent er tilfreds med dagens nivå. Under 7 prosent av friluftstøverne vil ha mindre vern enn i dag.

Det er ulike grunner til at man vil verne natur. En del av begrunnelsen ligger i naturens egenverdi, altså at man vil bevare naturlandskapet med dets flora og fauna som et intakt økosystem. I tillegg begrunnes vern med ønske om å ta vare på

kulturlandskapet slik dette har blitt til gjennom menneskers bruk av områdene. En rekke spesifiserte verneformål er listet i Tabell 19. Disse formuleringene er hentet fra NOU 2004: 28 som utredet utkastet til ”lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold”. Tabellen viser andelen av grunneiere og friluftsutøvere som mener de ulike formålene er viktige eller svært viktige grunner til å verne natur.

Tabell 19: Holdning til betydningen av ulike verneformål. Andel som har svart viktig eller svært viktig på en femdel skala fra svært viktig til svært lite viktig.

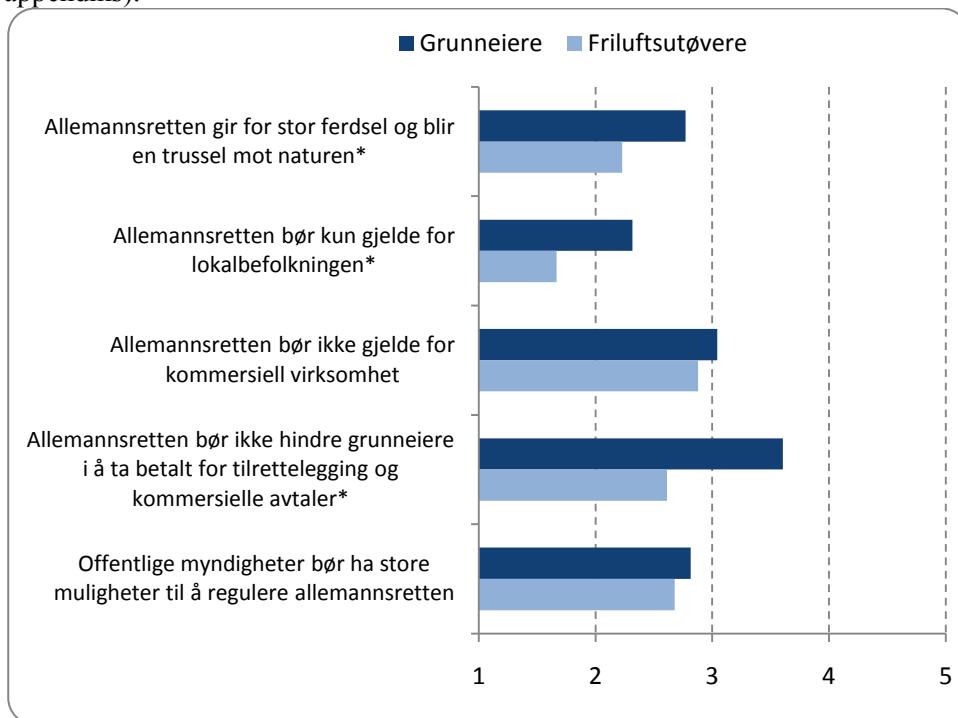
	Grunneiere	Friluftsutøvere
Bevare variasjonsbredden av naturtyper og landskapsformer	77,3 %	90,1 %
Bevare arter og genetisk mangfold	87,7 %	91,9 %
Bevare truet natur og leveområder for prioriterte arter	84,8 %	88,6 %
Bevare større intakte økosystemer, også slik at de kan være tilgjengelige for enkelt friluftsliv	71,6 %	91,8 %
Bevare områder med særskilte naturhistoriske eller kulturhistoriske verdier	81,3 %	83,9 %
Bevare natur preget av menneskers bruk gjennom tidene (kulturlandskapet)	77,3 %	74,0 %
Bevare geologiske og landskapsmessige sammenhenger	67,9 %	79,2 %
Bevare referanseområder for å følge utviklingen i naturen	66,4 %	76,5 %

Gjennomgående oppfatter begge gruppene av respondenter at disse verneformålene er viktige begrunnelser for vern. Laveste andel i tabellen er 66 prosent. Dette er med andre ord formål det er lett å si seg enig i. Ser vi på forskjellene mellom gruppene er friluftsutøverne for det meste tydeligere på at verneformålene er viktige. Størst sprik mellom gruppene er knyttet til formålet om å ”Bevare større intakte økosystemer, også slik at de kan være tilgjengelig for enkelt friluftsliv”. Tilføyelsen om tilgjengelighet for friluftsliv kan gjøre at dette formålet appellerer sterkere til friluftsutøvere. Bevaring av intakte økosystemer har en egenverdi som vi ser også grunneiere i stor grad oppfatter. Bevaring av natur som er preget av menneskers bruk er det eneste formålet grunneiere i større grad enn friluftsutøvere synes er viktig. Dette viser at grunneiere er spesielt opptatt av å ta vare på kulturlandskapet som er formet av tidligere generasjoner. En kan også legge merke til at dette er det verneformålet friluftsutøvere i minst grad synes er viktig.

Når det kommer til bruk av naturen, også i vernede områder, inkluderer dette friluftsliv så vel som næringsaktivitet. Vi har i Norge allemannsretten som skal sikre tilgang til naturen for de som ikke er grunneiere. Dette åpner for større bruk av naturen til friluftsliv. Samtidig har vi fått en aktiv politikk for å utnytte verneområdene også til utvikling av lokalt næringsliv. Natur- og kulturbasert næringsutvikling er et satsingsområde som påvirker bruken av verneområdene.

I undersøkelsen er holdninger til bruk av naturen kartlagt gjennom spørsmål knyttet til allemannsretten og til satsingen på økt naturbasert turisme som næring. I tillegg er det spurt en rekke spørsmål om holdninger generelt til ulike aktiviteter i vernede områder.

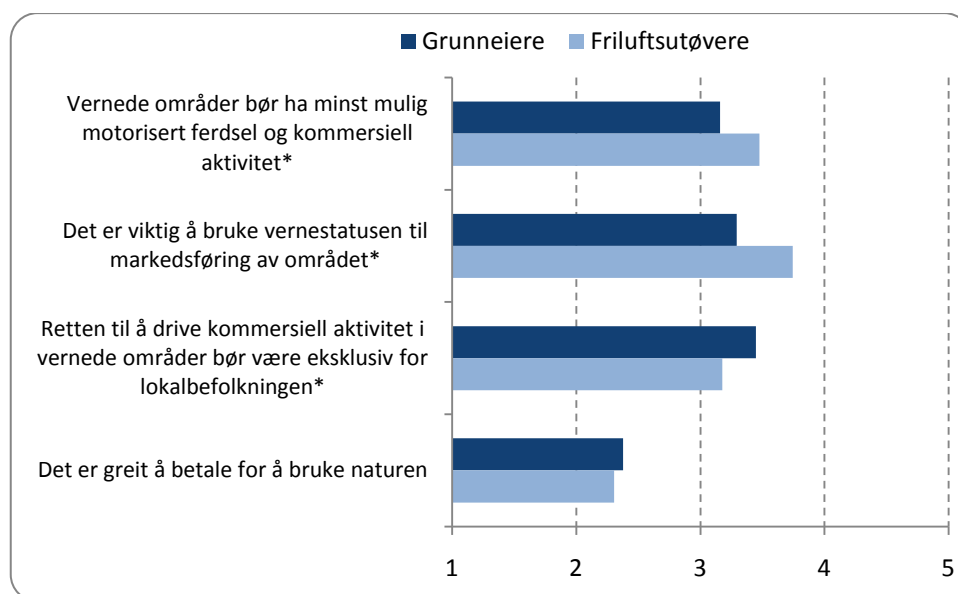
Figur 4 viser forskjeller mellom grunneiere og friluftsutøvere i holdninger til allemannsretten. Allemannsretten gir i utgangspunktet alle rett til fri ferdsel i utmark. Faktorene nedenfor er dannet på grunnlag av en rekke påstander om at denne retten bør begrenses eller reguleres. (For detaljer om faktoranalysen, se appendiks).

Figur 4: Holdninger til allemannsretten. 1=helt uenig; 5=helt enig. *=signifikant forskjell mellom gruppene.

Gjennomsnittet for nesten alle disse påstandene ligger under 3. Det vil si at respondentene i større grad er uenig enn enig i påstander om begrensning og regulering av allemannsretten. Vi ser også at friluftsutøvere er mer uenig enn grunneiere, en forskjell som er signifikant for tre av påstandene. Påstander om å avgrense allemannsretten til lokalbefolkningen er den faktoren begge gruppene er klarest uenig i. Respondentene er også uenig i at allemannsretten er en trussel mot naturen. Dette viser at allemannsretten har bred støtte blant begge grupper. Størst uenighet mellom gruppene er det i spørsmålet om grunneiere på tross av allemannsretten skal kunne ta seg betalt for tilrettelegging, og for avtaler med kommersielle aktører. Her er grunneierne til en viss grad enig, mens friluftsutøverne er tilsvarende uenig. Det er størst sammenfall i holdning når det gjelder hvorvidt allemannsretten skal gjelde kommersiell virksomhet. Derimot er gjennomsnittet her tilnærmet 3, og gir ikke noe entydig svar på respondentenes holdning til dette.

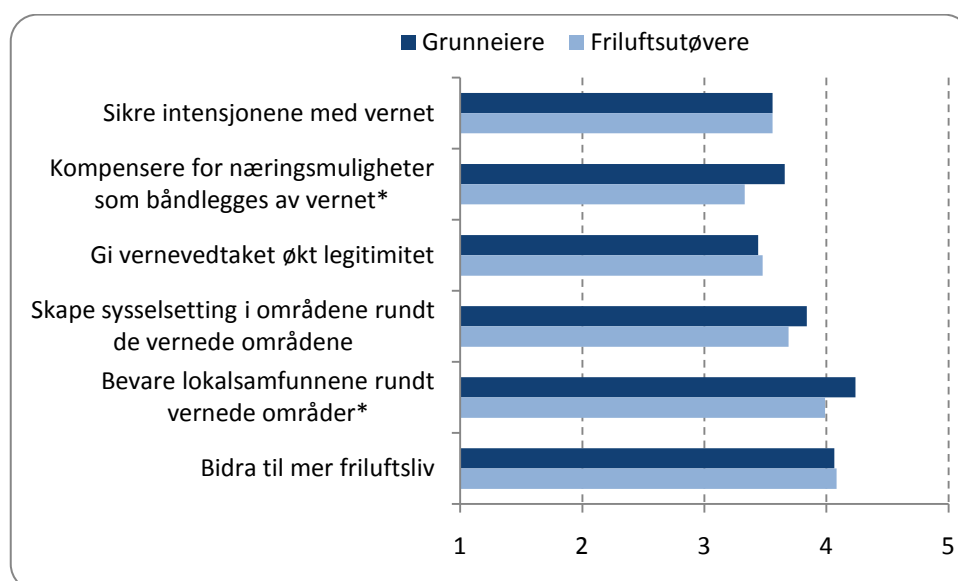
På tilsvarende måte som i spørsmål om allemannsretten, ble respondentene stilt overfor påstander om hvordan de stiller seg til ulike aktiviteter i verneområdene. Også disse har blitt redusert til faktorer som sammenfatter flere påstander. (Se appendiks). Figur 5 viser igjen gjennomsnittsverdier på en skala fra helt uenig til helt enig.

Figur 5: Holdning til ulike aktiviteter i vernede områder. 1=helt uenig; 5=helt enig. *=signifikant forskjell mellom gruppene.

Friluftsutøvere er i størst grad positiv til at vernestatusen bør brukes til markedsføring av området. De er også mest enig i at vernede områder bør ha minst mulig motorisert ferdsel og kommersiell aktivitet. Grunneierne er klart mindre enig i disse påstandene, men også de er mer enig enn uenig. Motorisert ferdsel og kommersiell aktivitet er i utgangspunktet to forskjellige ting. Når disse gjennom en faktoranalyse samles til en felles faktor viser dette hvordan motorisert ferdsel oppfattes å ha sammenheng med kommersiell aktivitet og motsatt. For spørsmål om retten til å drive kommersiell aktivitet bør forbeholdes lokalbefolkningen er grunneierne til dels enig, mens gjennomsnittet av friluftsutøvere verken er enig eller uenig. Begge grupper er uenig i at det skal være greit å betale for å bruke naturen.

Holdningene til allemannsretten, og generelt til aktiviteter i vernede områder, viser at de aller fleste vil forsvare allemannsretten, at denne ikke er en trussel mot naturverdiene, og at området gjerne må markedsføres med nasjonalparkstatusen. På den andre siden er man til en viss grad skeptisk til for mye kommersiell aktivitet som kan forstyrre tradisjonell bruk av områdene til friluftsliv, og man vil ikke betale for å kunne bruke naturen. I lys av dette kan vi så stille spørsmål om hvorvidt den politiske satsingen på økt naturbasert turisme som kilde til lokal verdiskaping i lokalsamfunnene som omkranser verneområdene er riktig politikk. Holdning til spørsmål omkring dette er vist i Figur 6.

Figur 6: Holdning til hvorvidt politisk satsing på naturbasert turisme er riktig i forhold til ulike sider ved vernet. 1=helt uenig; 5=helt enig. *=signifikant forskjell mellom gruppene.

Generelt er respondentene mer enig enn uenig i at satsing på naturbasert turisme er riktig politikk. Det er også små forskjeller mellom gruppene, og det er større grad av sammenfall enn motsetning i synet på denne satsingen. Grunneiere er mer opptatt av denne politikken som en kompensasjon for næringsmuligheter som båndlegges av vernet, og de ser det i større grad som et grunnlag for å bevare lokalsamfunnene rundt verneområdene. Å bevare lokalsamfunnene, samt bidra til mer friluftsliv blant folk, er de påstandene både grunneiere og friluftsutøvere er mest enig i.

6.4 OPPSUMMERING INTERESSEMOTSETNINGER MELLOM FRILUFTSLIV OG GRUNNEIER-/NÆRINGSINTERESSER

- Grunneierne ønsker i større grad lokal forvaltning av vernet natur, mens friluftsutøvere i større grad ønsker en statlig forvaltning
- Både grunneierne og friluftsutøverne ser bevaring av biologisk mangfold og beskytting mot tekniske inngrep som de viktigste forvaltningsoppgavene.

- Grunneierne oppfatter generelt kommunene som lite aktive på tilrettelegging i og rundt verneområdene. En fjerdedel mener kommunene viser godt skjønn i dispensasjonssaker om motorferdsel og aktivt tilrettelegger for turisme.
- Friluftsutøverne ønsker å verne mer natur enn i dag, mens grunneierne fordeler seg like med hensyn til større eller mindre verneomfang enn i dag
- Begge grupper er i stor grad enig i de politiske verneformålene. Grunneiere er spesielt opptatt av å ta vare på kulturlandskapet som er formet av tidligere generasjoner
- Allemannsretten har bred støtte blant både grunneiere og friluftsutøvere, og ingen mener det skal være nødvendig å betale for å bruke naturen
- Grunneierne mener i noen grad at allemannsretten ikke bør hindre at man kan ta betalt for tilrettelegging og kommersielle avtaler
- Satsningen på naturbasert turisme oppfattes generelt sett som riktig politikk, spesielt for å bidra til mer friluftsliv blant folk
- Grunneiere ser satsningen på naturbasert turisme som en kompensasjon for næringsmuligheter som båndlegges av vernet, og som et grunnlag for sysselsetting og bevaring av lokalsamfunnene rundt verneområdene

7. VERNEPLANPROSESSEN

Etablering av nye verneområder er krevende fordi det alltid vil være ulike interesser knyttet til de aktuelle områdene. Prosessen kan gjøres enkel ved at miljøvernmyndighetene vedtar vern basert på egne faglige utredninger, og deretter oppretter forvaltningsorganer med myndighet til å håndheve vernet. Dette skaper ofte et høyt støynivå der lokale interesser føler seg overkjørt. Det som da var en enkel verneprosess blir lett en lang og krevende prosess med å implementere vernet i praksis. For å legge et bedre grunnlag for framtidig forvaltning av verneområdene, og også som ledd i en demokratisk tradisjon, ønsker man å gjennomføre verneplanprosesser som integrerer ulike interessenter. Målet er en prosess der medvirkning fra ulike grupper kan bidra til å finne mer konstruktive veier til et vernevedtak som flest mulig føler at de har medvirket til, har forståelse for, og vil etterleve. En slik prosess legger også grunnlaget for lokal forvaltning av verneområdene.

En forutsetning for å gjennomføre denne typen integrerte planprosesser er at det faktisk er et engasjement for å delta. I denne undersøkelsen har vi kartlagt deltakelse knyttet til de forskjellige verneområdene. Det er undersøkt på hvilken måte respondentene har deltatt, og hva de opplever at deltakelsen har ført til. Tabell 20 viser antall respondenter som oppgir at de har deltatt i slike planprosesser. Det er beregnet prosentandel som har deltatt i prosessene på grunnlag av grunneiere i utvalget med registrert tilknytning til det enkelte verneområdet, og friluftsutøvere med oppgitt besøk i verneområdet siste 5 år.

Tabell 20: Antall respondenter som har deltatt i verneplan-, forvaltningsplan- og fylkesdelplanprosesser for de forskjellige verneområdene. Prosentandel beregnet av grunneiere i utvalget med registrert tilknytning til verneområdet, og friluftsutøvere med oppgitt besøk i verneområdet siste 5 år.

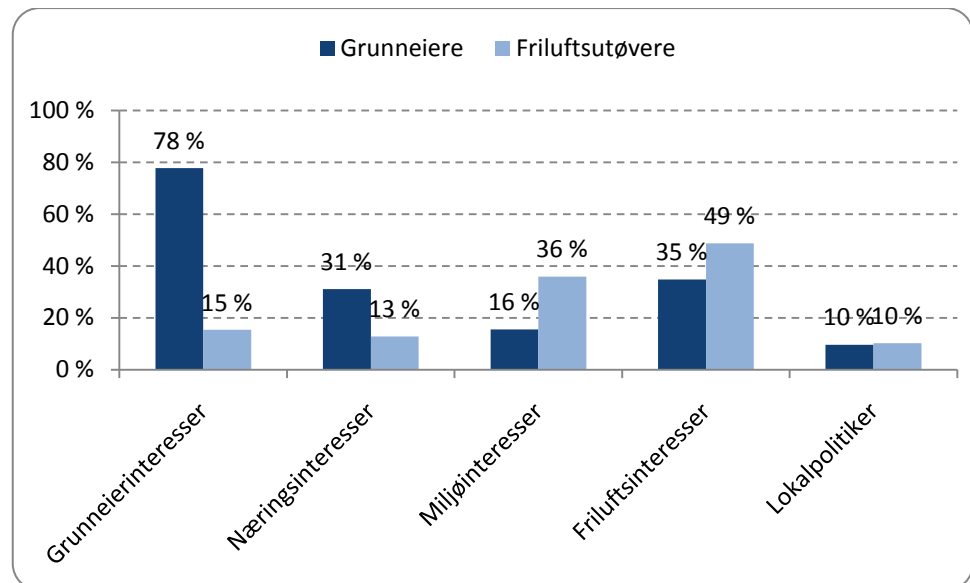
Verneområde	Grunneiere		Friluftsutøvere	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Varangerhalvøya nasjonalpark	10	34,5 %	7	17,5 %
Øvre Pasvik nasjonalpark	1	50,0 %	5	17,2 %
Reisa nasjonalpark	3	42,9 %	7	9,2 %
Lyngen landskapsvernområde	43	36,4 %	6	24,0 %
Sjunkhatten nasjonalpark	34	52,3 %	11	45,8 %
Junkerdal nasjonalpark	9	128,6 %	6	14,6 %
Lomsdal/Visten nasjonalpark	22	55,0 %	8	50,0 %
Vega verdensarvområde	25	44,6 %	1	5,0 %
Sum	147	45,2 %	51	28,2 %

Blant grunneierne er det til sammen 147 som oppgir at de har deltatt i planprosessene. Dette utgjør 45 prosent av utvalget. For friluftsutøvere er det 51, eller 28 prosent, som oppgir deltakelse. Som vist tidligere er utvalget i undersøkelsen ulikt fordelt på de enkelte verneområdene. Dette gjelder både utvalget av grunneiere og friluftsutøvere som selv har rapportert hvilket verneområde de har tilknytning til gjennom tidligere besøk. Blant grunneierne er det 30 til 50 prosent av de som har svart på undersøkelsen fra de enkelte områder som oppgir at de har deltatt i planprosessene. Unntaket er Junkerdal nasjonalpark. Den høye prosentdelen her må bety at grunneiere som er registrert til andre verneområder også har engasjert seg i planprosesser vedrørende denne nasjonalparken.

Antall friluftsutøvere som har deltatt i planprosesser i de ulike verneområdene er ganske likt i antall, med unntak av Vega verdensarvområde. Prosentandelene er høyest for Lomsdal/Visten og Sjunkehatten nasjonalpark, og den er lavest for Vega og Reisa nasjonalpark.

Selv om vi i undersøkelsen har atskilte utvalg som i utgangspunktet har en definert rolle i forhold til verneområdene, er det ikke sikkert den enkelte kun opplever å representere grunneierinteresser eller friluftinteresser. Figur 7 viser hvilke

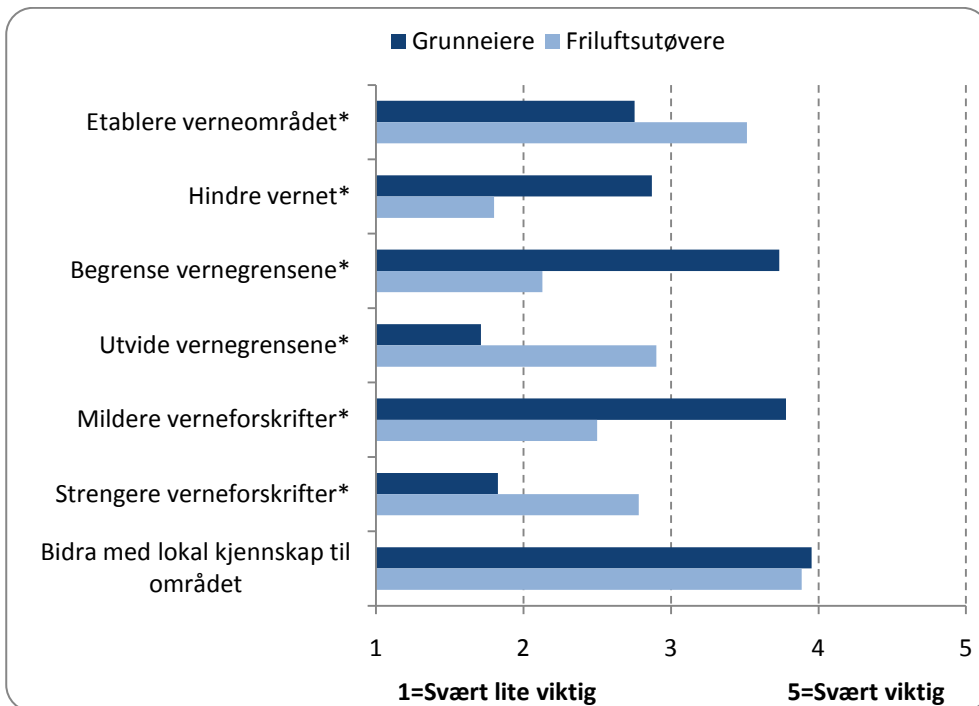
interesser respondentene selv oppgir at de har representert. Dette kan være flere interesser parallelt.

Figur 7: Hvilke interesser respondentene oppgir å ha representert i planprosessene. Fordelt på utvalget av grunneiere og friluftsutøvere.

Ser vi på grunneiere har disse først og fremst representert grunneierinteresser. Omtrent tilsvarende den andelen som oppgir at de er næringsutøvere oppgir også at de har representert næringsinteresser i planprosessene. Så ser vi at 35 prosent av grunneierne også oppgir at de har representert friluftinteresser, mens 16 prosent har representert miljøinteresser. Dette gjør grunneierkategorien til en gruppe med varierende interesser. Det ser vi av prosentsummen som er 169 for grunneiere, mens den er 123 for friluftsutøvere. Blant friluftsutøverne har bare 49 prosent oppgitt at de representerte friluftinteresser. 36 prosent har jobbet for miljøinteresser, mens 13 og 15 prosent også blant disse oppgir at de har representert henholdsvis nærings- og grunneierinteresser. 10 prosent i begge grupper har deltatt som lokalpolitikker.

Hvilke interesser man representerer sier ikke nødvendigvis alt om motivet for deltakelse. Både som grunneier og friluftstøver kan man ha ulikt syn på vernet, og jobbe for ulike løsninger. Figur 8 viser hvilke motiver respondentene oppgir som viktig for deres engasjement.

Figur 8: Motiver for å delta i verneplanprosessene. 1=svært lite viktig; 5=svært viktig. *=signifikant forskjell mellom gruppene.

Som en kanskje vil forvente er det signifikante forskjeller mellom gruppene i nesten alle disse spørsmålene om motivasjon. Unntaket er motivet om å bidra med lokal kjennskap til området. Dette er for øvrig også viktigste motivasjon for begge grupper. Ut over dette har grunneierne som viktigste motivasjon å jobbe for begrensning av vernet og mildne verneforskriftene. Å hindre vernet er ikke viktig i samme grad, og vi ser at motivet om å etablere vernet tolkes som like viktig (eller lite viktig) som det å hindre vern. Blant friluftsutøverne er etableringen av verneområdet et viktig motiv. Dernest vurderes utvidelse av vernegrensene som noe viktig.

Hvem en representerer i planprosessene og hvilke motiver som er viktige, forteller hvorfor den enkelte er engasjert. Neste spørsmål er hvordan man jobber for å få gjennomslag. Et engasjement i slike planprosesser kan innbefatte deltakelse på mange forskjellige måter. I Tabell 21 er det listet en rekke handlinger og former for engasjement. Det er vist prosentandel som har deltatt på ulike måter regnet av de som tidligere har oppgitt deltakelse i planprosessene.

Tabell 21: Former for deltakelse i verneplanprosessene, og andel som har benyttet ulike former.

	Grunneiere	Friluftstøvere
Deltatt på folkemøte	71 %	51 %
Med høringsuttalelser	58 %	46 %
Møtt saksbehandler	25 %	38 %
Medvirket gjennom en organisasjon	25 %	33 %
Ringt saksbehandler	24 %	13 %
Befaring i området	21 %	38 %
Kontaktet politikere / lobbyvirksomhet	13 %	3 %
Deltatt i rådgivende utvalg	12 %	28 %
Som offentlig ansatt	11 %	28 %
Som politiker	7 %	13 %
Gått ut i media	6 %	0 %
Skrevet avisinnlegg	5 %	10 %
Demonstrert	1 %	0 %
Sum	280 %	303 %

De fleste som har rapportert om deltakelse i planprosessene, og det gjelder begge grupper, har deltatt på folkemøte om saken. Dernest har ca. halvparten medvirket gjennom høringsuttalelser. Grunneierne har vært mest aktive med denne formen for deltakelse. Friluftstøverne oppgir i større grad enn grunneiere at de har hatt kontakt med saksbehandler, medvirket gjennom en organisasjon og befart området. De har også i større grad deltatt gjennom sin posisjon som offentlig ansatt eller politiker. Prosentsummen viser bredden i engasjementet, og respondentene har i gjennomsnitt vært aktiv i tre av disse formene for deltakelse. Friluftstøvere har bare i litt større grad enn grunneiere deltatt med et bredt engasjement.

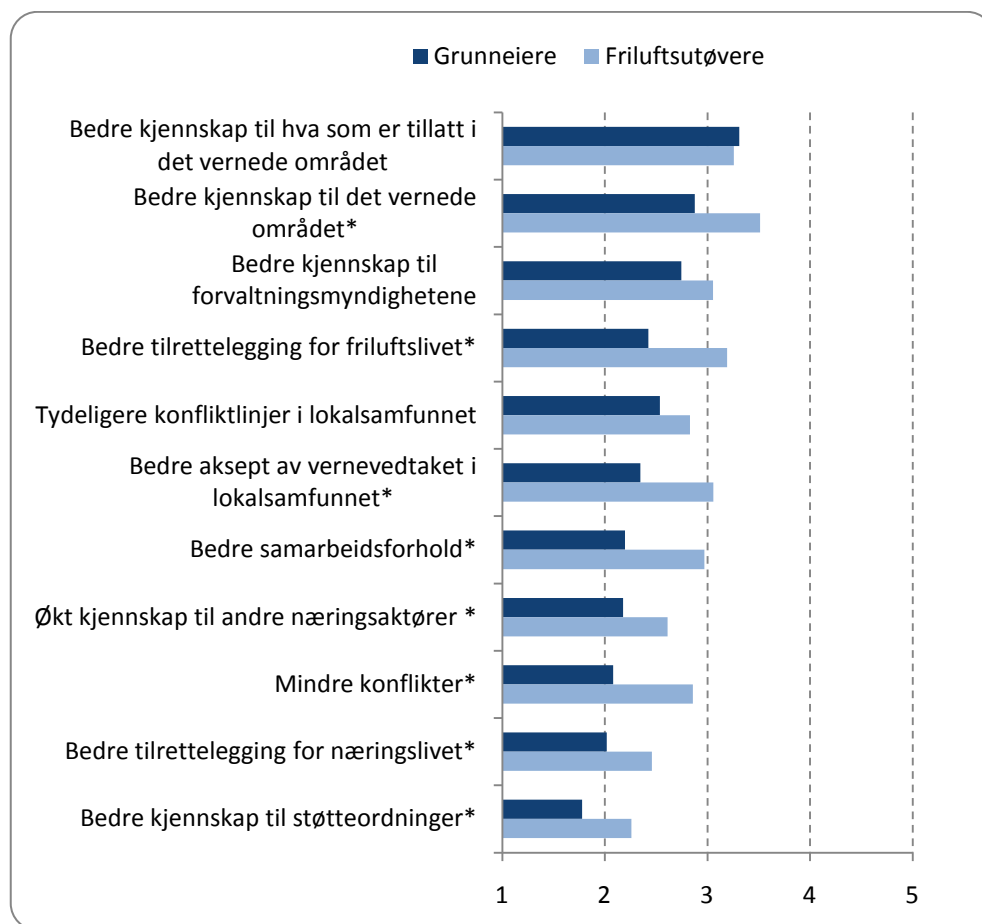
Opplever så respondentene at de får gjennomslag for sine meninger i planprosessene? Tabell 22 angir i hvilken grad henholdsvis grunneiere og friluftstøvere opplever at de fikk gjennomslag for sine meninger.

Tabell 22: Opplevelse av å få gjennomslag for egne meninger i verneplanprosessen blant grunneiere og friluftsutøvere.

	Svært stor grad	Stor grad	Noen grad	Liten grad	Svært liten grad
Grunneiere	3,6 %	12,9 %	30,7 %	19,3 %	33,6 %
Friluftsutøvere	2,6 %	23,7 %	55,3 %	15,8 %	2,6 %

Tabellen viser at grunneierne i mindre grad enn friluftsutøverne opplevde å få gjennomslag for egne meninger. 16 prosent av grunneierne og 26 prosent av friluftsutøverne opplevde i stor eller svært stor grad å få gjennomslag. På den andre enden av skalaen ser vi at 34 prosent av grunneierne mener de i svært liten grad har fått gjennomslag. Tilsvarende for friluftsutøvere er kun 3 prosent. Flertallet av fritidsutøvere mener de i noen grad har fått gjennomslag.

Når det i utgangspunktet er mange ulike interesser knyttet til områdene som skal vernes blir det umulig at alle kan få fullt gjennomslag for sitt syn. Dette er heller ikke målet med integrerte verneplanprosesser. Målet er imidlertid at de ulike interessene kan møtes og utvikle bedre forståelse for hverandres syn, og om mulig forenes om en verneplan som kan aksepteres og etterleves av alle parter. I Figur 9 presenteres en vurdering av i hvilken grad deltakelse i planprosessene har ført til endringer.

Figur 9: Vurdering av i hvilken grad planprosessene har ført til endringer. 1=svært liten grad; 5=svært stor grad. *=signifikant forskjell mellom gruppene.

Bedre kjennskap til verneområdet og hva som er tillatt, vurderes til en viss grad som en konsekvens av verneplanprosessen. De øvrige forholdene vurderes, spesielt av grunneierne, i mindre grad å ha blitt endret. Friluftsutøvere mener i noen grad at prosessene har ført til endringer. Forskjellen mellom gruppene samsvarer med oppfatningen om å ha fått gjennomslag for egne meninger som vist i Tabell 22. Grunneierne var jevnt over lite tilfreds med eget gjennomslag, og oppfatter nok derfor heller ikke i særlig grad at planprosessen har ført til redusert konflikt og større aksept for vernevedtaket.

7.1 OPPSUMMERING VERNEPLANPROSESSEN

- 45 prosent av grunneierne og 28 prosent av friluftstøverne oppgir at de har deltatt i verneplan-, forvaltningsplan- eller fylkesdelplanprosesser angående verneområdene.
- Grunneierne har først og fremst representert grunneierinteresser, men også friluftstø- og miljøinteresser
- Bare 49 prosent av friluftstøverne oppgir at de har representert friluftstøinteresser. Disse har også representert miljøinteresser samt nærings- og grunneierinteresser
- Den viktigste motivasjonen for begge gruppene for å delta i de ulike prosessene er å bidra med lokal kjennskap om området
- Grunneierne er opptatt av å begrense vernet og få mildere verneforskrifter
- Friluftstøverne er opptatt av å etablere vern og utvide vernegrensene
- Grunneierne opplevde i mindre grad enn friluftstøverne å få gjennomslag for egne meninger
- Deltakelsen i prosessene har til en viss grad ført til bedre kjennskap til verneområdet og hva som er tillat

8. DISKUSJON OMKRING RESULTATENE FRA UNDERSØKELSEN

Undersøkelsene i PROBUS har ført til en rekke resultater som vi i denne delen diskuterer nærmere. Diskusjonen berører de ulike delmålene for prosjektet og ser nærmere på utviklingen av næringsvirksomhet, og markedsgrunnlaget for turisme og opplevelsesproduksjon knyttet til verneområdene. Videre diskuteres forvaltningen av verneområdene og resultatene av de integrerte verne- og forvaltningsplanprosessene som har vært gjennomført.

8.1 GAMLE OG NYE NÆRINGER I VERNEDE OMRÅDER

Undersøkelsen viser at landbruk fortsatt er den mest omfattende næringen både innefor og i randsonene til de vernede områdene. For næringsutøverne er også landbruk i størst grad hovednæring og hovedinntekt. For de fleste næringsdrivende utgjør næring innenfor verneområdet bare en del av den samlede næringsvirksomheten. Undersøkelsen av virksomhetenes omfang viser at det hovedsakelig er snakk om små virksomheter. Tabell 7 viser i gjennomsnitt 2,3 ansatte og 1,7 årsverk og at flertallet kun sysselsetter en person. Dette viser en fordeling med mange små og noen få større virksomheter som trekker gjennomsnittet opp. Flertallet er gårdbrukere som driver landbruksproduksjon i randsonen til verneområder, gjerne med beitedyr innenfor vernegrensene. Noen har etablert ny virksomhet innenfor turisme og opplevelsesnæringene som en ekstraintekt til gården, og atter noen har utviklet dette til en større bedrift med flere ansatte.

Andre undersøkelser som har studert næringsvirksomhet i vernede områder er for eksempel NINAs landsomfattende undersøkelse av turistbedrifter i og rundt norske verneområder fra 2006 som viser gjennomsnittlig 4 årsverk per bedrift (Aas et al., 2006). En annen undersøkelse gjennomført av NINA i fjellregionen i Sør-Norge om utkantturisme viser at turismeaktørene i gjennomsnitt har en arbeidsinnsats på 1,4 årsverk (Dervo et al., 2003). Selv om naturbasert turisme har fått et større omfang i Sør-Norge og knyttet til de største nasjonalparkene, viser disse undersøkelsene at det også her er et flertall av små foretak.

Potensialet for utvikling av turisme i tilknytning til vernede områder er til stede, men dette er gjerne småskala turisme når vi ser på Nord-Norge. Spørsmålet er hvorvidt bedriftene ønsker å ekspandere og hvilke muligheter de har til bærekraftig vekst. Flere av informantene har fokusert på balansegangen mellom utvikling av naturbasert turisme og den ressursen de bruker – naturgrunnlaget. Dette illustreres

godt av sitatet fra en som driver turisme i tilknytning til Varangerhalvøya nasjonalpark:

”En del av kjerneverdiene som vi ønsker å tilby er lite folk, fred og ro... Dess mer aktivitet, dess større sjanse er det for at du begynner å sage på den greina du sitter på” (næringsutøver i tilknytning til Varangerhalvøya nasjonalpark)

Mye av den turismeaktiviteten som foregår, og som det oppfordres til gjennom en politikk for næringsutvikling i og rundt verneområdene, skjer som en omstrukturering av driften i landbruket. Satsning på opplevelsesproduksjon og turisme, for eksempel utleie av hytter, servering av mat og diverse guiding kan drives i kombinasjon med landbruk, og gir et ekstra ben å stå på for gårdshusholdningene.

Andre som starter egen bedrift med bruk av verneområdene gjør egen hobby til næring. Dette er friluftinteresserte personer som ser at de kan kombinere egen erfaring og kunnskap til en næringsvirksomhet der de samtidig kan dyrke friluftsinnteressen. Gjennom intervjuene kom flere slike motiver fram. Her poengteres den friheten man får, og at man kan gjøre noe mer ut av hobbyen sin. Dette sammenfaller også med Heiberg et. al. (2005). Ett par sitater fra intervjuene kan illustrere dette:

”Jeg har jobbet masse i skolen egentlig, og så ble det egentlig til at jeg begynte på et kurs. Så var det greit å prøve noe nytt. Så er det jo veldig fint... Herlighet, vi har det jo fint” (turismeaktør i tilknytning til Lyngen landskapsvernområde)

”Du kommer til et stadium i livet hvor penger ikke teller alt og du har lyst til å gjøre noe annet” (turismeaktør i tilknytning til Reisa nasjonalpark)

I disse sitatene ser vi at det kommersielle ikke er det viktigste. ”Penger er ikke alt”. For å få til et levedyktig næringsliv er inntjening likevel avgjørende. Da er det også viktig at entreprenøren som starter næring med tilknytning til verneområdene evner å tenke markedsmuligheter og kommersiell drift. Undersøkelsen viser at det blant de som starter virksomhet knyttet til verneområdene er størst etableringsvilje innenfor reiselivsnæringa. Dette kan indikere en omstrukturering fra primærnæring til servicenæring. Imidlertid betinger dette at også de nye næringene blir levedyktige gjennom bedrifter som satser langsiktig og oppnår lønnsomhet. Mens landbruk har vært en stabil næring i disse områdene gjenstår det å se om de mange

initiativene til reiselivssatsing kan bli et tilsvarende viktig næringsgrunnlag for lokalsamfunnene rundt verneområdene.

I forhold til både gamle og nye næringer viset undersøkelsen at grunneiere og næringsutøvere opplever vernet som dels positivt og dels negativt. For enkelte har vernet ført til reduserte utviklingsmuligheter og mer papirarbeid, mens andre har funnet nye næringsmuligheter, startet opp, og ser vernet som positivt i forhold til markedsføring av virksomheten. 41 prosent av de som driver næring innenfor et verneområde mener vernet har en positiv effekt på markedsføringen av tilbudet. NINAs undersøkelse har til sammenligning vist at rundt 20 prosent mener vernestatusen gjør salget lettere, og 31 prosent mener at det gir bedriften et kvalitetsstempel (Aas et al., 2006). Noen utsagn viser hvordan aktører innen turisme bevisst vil bruke vernestatusen:

”Jeg vil bruke nasjonalparkstatusen i markedsføring, og ser det som en unik mulighet, og situasjon, for oss. Vi vil være omgitt av nasjonalpark på alle sider” (næringsaktør i tilknytning til Lomsdal-Visten nasjonalpark)

”Men det kan hende at det vil bli... At det kan høres litt eksotisk ut hvis man er i en nasjonalpark” (turismeaktør i tilknytning til Junkerdal nasjonalpark)

En politikk som samtidig kombinerer naturvern og næringsutvikling i de samme eller tilgrensende områder inneholder en rekke utfordringer. Det krever en forvaltning som gjør denne kombinasjonen mulig, det krever næringsutøvere som evner å utnytte muligheter til næringsutvikling, og det krever et marked av friluftsfolk som er villig til å betale for tjenester og opplevelser. I de neste avsnittene diskuterer vi disse utfordringene etter tur.

8.2 FORVALTNING AV VERNEOMRÅDER

Et spørsmål vi har forsøkt å belyse er hvem som skal forvalte verneområdene. Naturvern etableres for å verne verdier som har en egenverdi og som har verdi for hele befolkningen. Dette gjør at nasjonale myndigheter ser det som sin rolle å forvalte disse nasjonale naturverdiene. Samtidig er områdene som vernes i et langt historisk perspektiv brukt og dels eid av lokalbefolkningen i og rundt verneområdene. Deres forvaltning og bruk har også bidratt til å skape den naturarven vi ønsker å verne. Når grunneiere og lokal forvaltning fratras myndighet gjennom nasjonale vernevedtak oppleves dette derfor som et paradoks for mange.

Undersøkelsen viser da også at spørsmålet om lokal versus nasjonal forvaltning er et av de spørsmålene som klart skiller lokale grunneiere fra friluftsutøvere som i større grad kommer utenfra lokalsamfunnet. Grunneiere ønsker en sterkere lokal forvaltning, dvs. at kommunen bør være forvaltningsmyndighet. Grunneierne ser også på sin egen gruppe, grunneierne, som kompetent til et forvaltningsansvar. Ser vi dette i sammenheng med at grunneierne også er opptatt av å ”bevare natur preget av menneskers bruk gjennom tidene”, kan dette dels forstås som et ønske om å videre føre en historisk bruk der landbruksproduksjon har vært den dominerende næringsveien. Samtidig ønsker man muligheten til å tilpasse bruken til mer moderne driftsformer også i landbruket.

Friluftsutøverne er klart for en offentlig og nasjonal forvaltning. Dette gjenspeiler en manglende tillitt til at lokale aktører kan forvalte nasjonale verdier på en tilfredsstillende måte. Her ser vi at naturvern som institusjon setter sitt preg på holdningene. Vern er nødvendig for at verdier ikke skal bli ødelagt. Implisitt i dette ligger også at privat og lokal bruk og forvaltning vil føre til forringelse. Dette viser de tradisjonelle konfliktlinjene mellom bruk og vern, og vi finner det igjen i undersøkelsen på spørsmålet om Norge bør verne mer eller mindre natur enn i dag. Friluftsutøverne er entydige på ønsket om mer vern, mens grunneierne i større grad er tilfreds med dagens vernnivå.

Den nye politikken som skal bidra til mer vern, men samtidig stimulere til næringsutvikling innenfor rammene av vernet, jf. verdiskapingsprogrammet ”Naturarven som verdiskaper”, representerer en ny holdning til bruk/vern spørsmålet. Fra undersøkelsen ser vi at både grunneiere og friluftsutøvere gir sin tilslutning til denne politiske satsingen på naturbasert turisme. Det skapes også nye forvaltningsoppgaver der ikke bare verneformålet skal forvaltes, men hvor det også skal tilrettelegges for næringsutvikling. Dette betyr økt fokus på kommunens rolle som tilrettelegger. Grunneierne, som er en viktig gruppe med hensyn til å skape næringsutvikling, oppfatter lokal forvaltning som en viktig forutsetning for næringsutvikling, jf. Figur 2.

8.3 TILTAK FOR ØKT NÆRINGSUTVIKLING

Til tross for at lokal forvaltning vurderes som viktig for næringsutvikling oppfatter flertallet av respondentene i vår undersøkelse likevel ikke kommunen som særlig aktiv i forhold til å forvalte mulighetene knyttet til vernet natur innenfor kommunen. Dette er i stor grad muligheter knyttet til randsonen der kommunene har forvaltningsmyndighet uavhengig av i hvilken grad de er gitt forvaltningsansvar for selve verneområdet. Mindre enn en fjerdedel mener kommunen aktivt legger til rette for turisme eller bidrar til markedsføring av

området. Bare 17 prosent mener kommunen er en pådriver for næringsutvikling (Se Tabell 17). Små økonomiske ressurser kan være en viktig årsak til manglende innsats. Likevel er det ikke alltid sammenheng mellom ressursbruk og aktivitet. På noen områder kan det oppnås mye med små ressurser. Det handler mye om å være synlig og vise engasjement – arrangere møter og mobilisere lokale ressurser utenfor kommunen. Kommunene er for eksempel i henhold til grunneiernes vurdering aller minst aktiv i forhold til å skape møteplasser for grunneiere, næringsutøvere, forvaltning, friluftsliv og verneinteresser. Dette er tiltak som koster svært lite, men hvor det potensielt kan oppnås mye ved å samle folk som kan generere ideer sammen og mobilisere egne ressurser.

Selv med god tilrettelegging er det ikke kommunene som skal være entreprenører og drive næring. Et vel så viktig hinder for næringsutvikling som kommunenes rolle er næringsaktørene selv. Opprettelsen av verneområder endrer mulighetsområdet for utnyttelse av denne utmarksressursen i næringsammenheng. En del aktiviteter blir begrenset av restriksjoner, mens vernestatusen åpner for nye muligheter. Tregheten i næringslivet til å fornye næringsaktivitetene i henhold til disse endringene kan være et viktig hinder for næringsutvikling knyttet til verneområdene. Studier av sosial kapital og entreprenørskap (Rønning, 2008b) har vist at begrensede faglige nettverk i landbruket kan virke hemmende på evnen til å se nye muligheter innenfor andre bransjer. I tillegg kommer naturligvis at en omstilling fra for eksempel landbruksproduksjon til turisme krever ny kunnskap og motivasjon til å gå inn i nye næringer. Tiltak som kan bøte på disse utfordringene er en form for felles holdningsendring, og utvikling av kunnskap på nye områder. Her finnes det eksempler på at kommunen, men også private initiativ, har samlet grunneiere og næringsutøvere til felles innsats for å generere ideer og utvikle næringskonsepter.

8.4 FRILUFTSLIV SOM MARKED

Å utnytte vernede områder til å utvikle det lokale næringslivet betinger at det finnes et marked. Her er det folks friluftsliv som må gjøres til et marked, og det må være en betalingsvilje for tjenester og opplevelser knyttet til friluftsliv. Størrelsen på dette markedet handler om antall besøkende og hvor mye penger disse bruker i forbindelse med besøkene i området. Å gi nøyaktige tall på denne aktiviteten i vernede områder er en utfordrende oppgave. Norske verneområder har fri ferdsel, jf. allemannsretten, i motsetning til for eksempel Yellowstone nasjonalpark hvor man må kjøpe billett og bli registrert for å få adgang, noe som gjør det enklere å kartlegge antall besøkende og deres aktiviteter. I forhold til dette vil tall på aktiviteter i vernede områder i Norge være omtrentlige.

Vi har forsøkt å kartlegge friluftsliv som marked for lokalt næringsliv ved å se på hvor mye penger friluftsutøverne bruker ved besøke i verneområdene. Friluftsutøverne som har svart i denne undersøkelsen oppgir i gjennomsnitt at de har brukt omkring 2400 kroner for turen totalt, mens 800 kroner brukes i eller i umiddelbar nærhet til det vernede området. Ut fra dette kan ca. 800 kroner regnes som markedet for lokalt næringsliv som satser på turisme knyttet til verneområdet, mens to tredjedeler av kostnadene med friluftslivet er knyttet til reiser og innkjøp som gjøres før de besøkende kommer til området.

Når det gjelder vilje til å betale for tjenester knyttet til friluftsliv kan vi merke oss at undersøkelsen kun har gått til nordmenn. Utenlandske turister er en kundegruppe som er interessant for mange opplevelsesprodusenter i verneområdene. Dette er ei målgruppe som helt klart bruker mer penger på reiser og overnatting for å komme til områdene. Samtidig kan disse ha større vilje til å betale for det service- og opplevelsestilbudet som kommersielle aktører tilbyr i eller rundt verneområdene. Dette er også en oppfatning vi finner hos en av turismeaktørene i tilknytning til Varangerhalvøya nasjonalpark:

”Nei, vi har ikke satset noe på det nasjonale markedet. Når du samtaler med andre som har drevet i bransjen i mange år... Jeg har snakket en del med han (...) for noen år siden, som har drevet med hundspannkjøring i tyve år. Og han sa til meg at han har vel knapt hatt kunder fra Skandinavia. Og vi vet jo at folk som er fra Norge og bor i Norge og som er vant til å ferdes i naturen, dem betaler ikke det vi må ha for at det skal være økonomisk lønnsomt. Så de kundene vi har fra England er jo... Har jo vært forholdsvis velstående folk da (...), men det er ikke det som er avgjørende” (turismeaktør i tilknytning til Varangerhalvøya nasjonalpark)

Dette vitner om en kulturforskjell. Nordmenn, og skandinaver, er vant med allemannsretten, og bruk av naturen skal være gratis. Som undersøkelsen viste er også naturopplevelse, ro og stillhet noe av det viktigste nordmenn søker når de besøker vernede områder. Til sammenligning kan utenlandske turister ha andre preferanser der de i større grad ønsker tilrettelegging av ulike opplevelser, og er beredt til å betale for dette. Her ser vi et signal om at endring også av nordmenns vilje til å benytte kommersielle opplevelsestilbud kan ha stor betydning for fortsatt næringsutvikling på dette området. Aktiv markedsføring for å påvirke nye trender kan derfor være generiske markedsføringsstrategier for bransjen.

Det er også åpenbare konflikter knyttet til folks ulike former for friluftsliv og næringsutøvelse. Selv om mange etter hvert søker betalbare opplevelser vil fortsatt mange søke uberørt natur, også uberørt av kommersiell aktivitet. Motorisert ferdsel

er for eksempel den faktoren som klart oppfattes som mest forstyrrende for friluftsutøvernes naturopplevelse, og de fleste oppfatter at det å komme bort fra folk og aktivitet er viktigere enn tilrettelegging og service. Sammen med det vi ser om at allemannsretten har en veldig sterk posisjon forteller dette at vi i Norge er langt unna en situasjon der folk vil akseptere å betale for tilgang til naturopplevelser slik det ble vist med eksempel fra Yellowstone. En næring som skal tjene på folks friluftsliv må derfor etableres som et tilbud parallelt med folks frie tilgang til naturen. Tilrettelagt privat infrastruktur med obligatorisk betaling er bare mulig i begrenset grad. Videre må tilbudet av servicetjenester og opplevelser etableres slik at det framstår som et tilbud, men der folk også kan gå utenom og oppleve naturen på egenhånd uten å bli forstyrret av den kommersielle aktiviteten. Etableringer i randsonen til verneområdene er i den sammenheng forholdsvis uproblematisk. Mer problematisk er kommersiell aktivitet inne i selve verneområdet som lettere kommer i konflikt med målet om å komme bort fra folk og kommersiell aktivitet. En mer bevisst deling av områdene der kommersielle aktører og deres kunder gis en mer begrenset tilgang til bestemte deler av verneområdet kan være en mulig løsning på dette. En slik løsning kan også avgrense eventuell slitasje på områdene som følge av stort besøk som kommersiell turisme og markedsføring kan føre til.

8.5 INTEGRERTE PLANPROSESSER OG FORVALTNING

Selv om undersøkelsene blant grunneiere og friluftsutøvere har avdekket noen klare interessemotsetninger og holdningsforskjeller, ser vi i mange spørsmål at det er større grad av enighet enn uenighet mellom gruppene. Dette viser at det finnes en felles plattform for å videreutvikle integrerte forvaltningsløsninger som ivaretar både ulike interessentgrupper og ulike politiske mål med områdevern. Det er eksempelvis stor grad av enighet om hva som er viktige forvaltningsoppgaver. Å ta vare på biologisk mangfold og beskytte mot tekniske inngrep vurderes som viktigst både av friluftsutøvere og av grunneierne i vår undersøkelse. Likedan er begge grupper, også friluftsutøvere, til en viss grad enig i at grunneiere og lokalbefolkningen bør ha større innflytelse på forvaltningen enn andre (selv om vi har vist at det er forskjell på holdningen til hvem som bør være forvaltningsmyndighet). I spørsmål omkring allemannsretten er det også stor grad av enighet. Det samme gjelder spørsmålet om stimulering til næringsutvikling og aktiv markedsføring av verneområdene er riktig politikk.

For å nå målene om naturvern kombinert med målet om næringsutvikling som kan bidra til å opprettholde arbeidsplasser og lokalsamfunn, er denne enigheten svært nyttig. Integrerte planprosesser både i forhold til opprettelsen av vern og i forhold til forvaltning har vært lansert som metode for å dempe konflikter og bidra til

omforente løsninger. Når vi så ser på resultatene fra spørreundersøkelsen angående motiv for å delta i disse prosessene, kommer konfliktlinjene igjen veldig klart til syne. Grunneierne jobber for å begrense vernet eller mildne verneforskriftene, mens friluftsutøverne engasjerer seg for et mer omfattende vern. Dette kan se ut som et paradoks, og det er grunn til å spørre om prosessene som i utgangspunktet skulle virke konfliktdepende faktisk fører til økt konflikt. Den enighet som framkommer om behovet både for naturvern og for utvikling av næringsmuligheter i lokalsamfunnene kan se ut til å forsvinne når folk blir satt til å representere bestemte interesser. Det kan bety at tradisjonelle oppfatninger om en iboende konflikt mellom naturbruk og vern i større grad kommer til overflaten når folk blir satt i en forhandlingsposisjon som slike verneplanprosesser utgjør, det vil si at andre grupper tillegges mer stereotype oppfatninger, og at man selv inntar en posisjon i forhold til dette.

Ser vi videre på hva planprosessene har ført til, er det etter respondentenes vurdering lite. De har fått bedre kjennskap til verneområdene og hva som er tillatt innenfor grensene. Ellers har det i mindre grad ført til redusert konflikt og større aksept for vernevedtakene. På spørsmål om respondentene mener å ha fått gjennomslag for egne meninger ser vi at friluftsutøverne i noen grad mener de har fått gjennomslag, mens grunneiere i mindre grad opplever dette. En tredjedel av grunneierne sier de i svært liten grad har fått gjennomslag. Ut fra disse resultatene gir ikke undersøkelsen noen støtte til at integrerte planprosesser fungerer ut fra intensjonene. Dette indikerer at verneplanprosessen bør gjennomgås. De må gis et innhold som gjør at de faktisk fører til større integrering av ulike målsettinger, og man må unngå å eskalere konflikten, noe som kan føre til at flere opplever å bli tapere i prosessen. Et mulig tiltak kan være større ansvarliggjøring av deltakerne i prosessen gjennom å gi reelt forvaltningsansvar. I motsetning til åpen og uforpliktende deltakelse som lett fører til polarisering, kan dette skape en mer konstruktiv prosess gjennom å gi deltakerne et større ansvar for konsekvensene forvaltningen får også for andre grupper enn de selv representerer.

9. KONKLUSJON

Det drives en allsidig form for næringsaktivitet innenfor og i randsonen til vernede områder. Fremdeles er landbruk viktigste næring som i størst grad gir arbeid og bidrar til utøvernes inntekt. Virksomheter innenfor reiselivet som tilbyr tjenester og opplevelser til besøkende i verneområdene drives del i kombinasjon med landbruk, og er i de fleste tilfellene forholdsvis små virksomheter. Endring av næringsstrukturen gjennom mer næringsutvikling innen reiseliv krever både kunnskap og endret motivasjon for å gå inn i en ny bransje. Dette kan skje raskere om det initieres lokale prosesser blant grunneiere/næringsutøvere for utvikling av ideer og bedriftskonsepter.

Friluftsutøverne er fortsatt mest opptatt av naturopplevelser som innebærer å komme bort fra folk og menneskelig aktivitet. Servicetilbudet knyttet til besøkene i vernede områder har mindre betydning for flertallet av friluftsutøvere. Dette skaper utfordringer med hensyn til å utnytte og utvikle markedet for reiseliv og opplevelsesprodukter. Det finnes et markedspotensial for denne typen næringsutvikling, noe internasjonale forhold indikerer. Samtidig er det en utfordring å utvikle dette markedet tilpasset norske forhold. En bevisst disponering av arealene som også gir rikelig tilgang for friluftsutøvere som vil oppleve naturen på egenhånd og uten å betale for det, kombinert med markedsføring av nye tilbud til andre kundegrupper, kan på sikt bidra til en markedsutvikling som gir inntektsmuligheter for lokalsamfunnene rundt vernede områder.

Undersøkelsen omkring mulige interessekonflikter mellom grunneiere og friluftsutøvere viste at ulike interesser eksisterer, men at det også hersker en stor grad av enighet om sentrale spørsmål knyttet til vern, verneformål, og samtidig lokal innflytelse og mulighet for å utvikle et næringsgrunnlag for lokalsamfunnene som berøres av vern. Det bør byttes opp under denne enigheten i større grad en hva tilfelle synes å være i dag. Naturvernet som institusjon ser ut til å ha befestet forestillinger om en uunngåelig konflikt mellom naturbruk og vern. Denne konflikten eskaleres gjennom verneplanprosesser som inviterer til åpen og uforpliktende deltakelse der forestillinger om andre interessenters holdninger bidrar til polarisering av synspunkter. Resultatene fra dette prosjektet viser et behov for å gjennomgå løsningen med integrerte verneplanprosesser på nytt for å se om disse i større grad kan bygge opp under grunnleggende felles interesser blant ulike grupper.

REFERANSER

- Aas, Ø., Heiberg, M. M., Haaland, H., Christensen, H. M. og Hagen, D. 2006. *'Turistbedrifter i og rundt norske verneområder - Aktiviteter, utviklingstrekk, naturbruk, miljøtiltak, muligheter og utfordringer sett fra turistbedriftenes synspunkt.'* Norsk institutt for naturforskning.
- Backer, I. L. 1986. *Naturvern og naturinngrep.* Universitetsforlaget, Oslo.
- Balsfjord, Storfjord, Tromsø og Lyngen Kommuner. 2008. *'Høringsutkast: Forvaltningsplan for Lyngsalpan landskapsvernområde/Ittugáissáid Suodjemeachhi.'*
- Bay-Larsen, I. 2006. *'Partnerskapsbaserte bruks- og verneplanprosesser - Nordland fylkeskommune som regional utviklingsaktør.'* Bodø: Nordlandsforskning.
- Bay-Larsen, I., Bjøru, R., Eilertsen, S. M. og Fedreheim, G. E. 2006. *'Integrated Conservation Processes - A Tool for Reducing Conflicts in Area Conservation Processes.'* In Proceedings of the Third International Conference on Monitoring and Management of Visitor Flows in Recreational and Protected Areas. University of Applied Sciences Rapperswil, Switzerland, 13-17 September 2006. Rapperswil.
- Bay-Larsen, I. og Fedreheim, G. E. 2008. *'Kartlegging av konflikter i vernede områder i Nordland.'* Bodø: Nordlandsforskning.
- Berntsen, B. 1994. *Grønne linjer. Natur- og miljøvernets historie i Norge.* Grøndahl og Dreyers Forlag AS, Oslo.
- Daugstad, K., Kaltenborn, B. P. og Vistad, O. I. 2000. *'Vern - planer og prosesser. Identifisering av kunnskapsstatus og -behov.'* Trondheim: NINA-NIKU Senter for bygedforskning.
- Dervo, B., Aas, Ø., Kaltenborn, B. P. og Andersen, O. 2003. *'Utkantturisme i fjellregionen i Sørøst-Norge - vekst og vyer eller nedgang og resignasjon?'* NINA.
- Direktoratet for Naturforvaltning. 2006. *'Rapport til Miljøverndepartementet. Handlingsplan for bærekraftig bruk, forvaltning og skjøtsel av verneområder.'* Oslo/Trondheim.
- Direktoratet for Naturforvaltning. 2008. *'Tilråkning verneforskrift for Sjunkhatten nasjonalpark, Bodø, Fauske og Sørfold kommuner i Nordland fylke.'*
- Dybwad, T. 2000. *'Nasjonalparker og næring - hand i hand?'* Leikanger: Fylkesmannen i Sogn og Fjordane.
- Eckhardt, J. T. og Shane, S. 2003. Opportunities and Entrepreneurship. *Journal of Management*, volume 29, no 3, 333-349.

- Fedreheim, G. E. 2003. Lokal deltakelse og konflikter i verneplanprosessen for Forollhonga nasjonalpark og tilgrensende landskapsvernområder. NTNU, Trondheim.
- Fedreheim, G. E., Bay-Larsen, I. og Ojala, I. 2008. *'Aktiviteter i vernet natur i Nord-Norge.'* Bodø: Nordlandsforskning.
- Fedreheim, G. E., Isaeva, L., Petrov, V. og Bay-Larsen, I. 2009. *'Nature protection in Northern Norway and North-West Russia. Main characteristics of protected areas included in the NAPROLD-project.'* Working paper. Bodø: Nordlan Research Institute, Institute of the Industrial Ecology of the North, Kola Science Center, Russian Academy of Sciences,.
- Finansdepartementet. 2003. *'Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden 2003.'* In "Fjellteksten".
- For-2003-08-29-1104. 2003. Forskrift om vern av Øvre Pasvik nasjonalpark/Báhčaveaji
- For-2004-02-20-384. 2004. Forskrift om vern av Lyngsalpan landskapsvernområde/Ittugáissáid Suodjemeahcci, Balsfjord, Lyngen, Storfjord og Tromsø kommuner, Troms.
- For-2006-12-08 Nr 1384. 2006. Forskrift om verneplan for Varangerhalvøya. Vedlegg 1. Vern av Varangerhalvøya nasjonalpark/Várnjárgga álbmotmeahcci, Båtsfjord, Unjárga/Nesseby, Vadsø og Vardø kommuner, Finnmark.
- For 1986-11-28 Nr 2112. 1986. Forskrift om vern for Reisa nasjonalpark/Ráisa álbmotlas meahcci, Nordreisa kommune, Troms.
- For 2004-01-09 Nr 08. 2004. Forskrift om verneplan for Junkerdal. Vern av Junkerdal nasjonalpark/Juŋŋkaravuome nasjonalpárkka, Fauske og Saltdal kommuner, Nordland.
- Fylkesmannen I Finnmark. 2004. *'Konsekvenser for næringsmessig og fritidsmessig naturbruk av nasjonalpark på Varangerhalvøya.'* Vadsø: Miljøvernavdelingen.
- Fylkesmannen I Finnmark, M. 2007. *'Brukerundersøkelse i Øvre Pasvik nasjonalpark og omegn. Sommer og høst 2006.'*
- Fylkesmannen I Nordland. 2007. *'Forslag til forskrift for Sjunkehatten - Barnas nasjonalpark, Bodø, Fauske og Sørfold kommuner i Nordland fylke. Tilrådning om opprettelsen av Sjunkehatten – Barnas nasjonalpark fra Fylkesmannen i Nordland til Direktoratet for naturforvaltning september 2007.'* Bodø.
- Fylkesmannen I Nordland. 2008. *'Forvaltningsplan for Junkerdal Nasjonalpark.'* Bodø.
- Fylkesmannen I Nordland og Fylkeskommune Nordland. 2004. *'Konsekvensutredning for Lomsdal-Visten, delutredning frilutsliv.'* Bodø.

- Hagen, S. E. 2003. Utmarksbaserte næringer og lokal økonomi. *Utmark*, volume 2003:1, no.
- Heiberg, M. M., Christensen, H. M. og Aas, Ø. 2005. *'Turisme i verneområder. Forprosjekt.'*: NINA.
- Heiberg, M. M., Haaland, H., Christensen, H. M. og Aas, Ø. 2006a. *'Muligheter for næringsutvikling i og rundt verneområder - med fokus på jakt, fiske og hytter.'* Oslo: Norsk institutt for naturforskning.
- Heiberg, M. M., Hagen, D. og Christensen, H. M. 2006b. *'Rammebetingelser og handlingsrom for næringsutvikling i verneområder - formelle styringsverktøy, grunneiers oppfatninger av handlingsrom og bruk av avbøtende og restaurerende tiltak.'* Norsk institutt for naturforskning.
- Hodgson, G. M. 2006. What are institutions? *Journal of Economic Issues*, volume XL, no 1.
- Hovik, S. og Edvardsen, M. 2006. Private-Public Partnership: An Exceptional Solution in Nature Conservation in Norway. *Local Environment*, volume 11, no 4, 361-372.
- Hovik, S. og Vabo, S. I. 2006. Norwegian Local Councils as Democratic Meta-governors? A Study of Networks Established to Manage Cross-border Natural Resources. *Scandinavian Political Studies*, volume 28, no 3, 257-275.
- Høberg, J. og Eilertsen, S. M. 2004. *'Konsekvensutredning for verneplan i Lomsdal-Visten. Delutredning jordbruk.'* Planteforsk Tjøtta fagsenter.
- Jansen, A.-I. 1989. Makt og miljø. Om utformingen av natur- og miljøvernpolitikken i Norge. Universitetsforlaget, Bergen.
- Kommunal- Og Miljøvernkomiteen. 1993. *'Innstilling fra kommunal- og miljøvernkomiteen om ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge.'*
- Kramvig, B. 2007. Flerstedlig og flerstemt - som situeringsforsøk i lokalsamfunnsstudier. In Torill Nyseth, Svein Jentoft, Anniken Førde and Jørgen Ole Bærenholdt. (ed.^eds). *I disiplinens grenseland. Tverrfaglighet i teori og praksis.* Fagbokforlaget, Bergen.
- Lillehagen, T. 2005. Verdiskaping og næringsutvikling i randsona av Forollhogna nasjonalpark. *Utmark*, volume 2, no.
- Miljøverndepartementet. 1986. *'Ny landsplan for nasjonalparker.'*
- Miljøverndepartementet. 1992. *'Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge.'* Oslo: Miljøverndepartementet.
- Miljøverndepartementet. 1999. *'Endringer i saksbehandlingsreglene i naturvernloven.'* Oslo.
- Miljøverndepartementet. 2001. *'Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven.'* Oslo.

- Miljøverndepartementet. 2003. *'Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven II.'* Oslo.
- Miljøverndepartementet. 2004. *'Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold.'* Oslo.
- Miljøverndepartementet. 2005. *'Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand.'* Oslo: Miljøverndepartementet.
- Miljøverndepartementet. 2007. *'Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand.'* Oslo: Miljøverndepartementet.
- Miljøverndepartementet. 2009. Forskrift om Lomsdal-Visten nasjonalpark/Njaarken vaarjelimmiedajve, Brønnøy, Vevelstad, Vefsn og Grane kommuner i Nordland fylke. Oslo.
- Olli, J. 2003. *'Konsekvenser for reindriftsnæringen av nasjonalpark på Varangerhalvøya.'* Karasjok: Jaruma AS.
- Ostrom, E. 2005. *Understanding institutional diversity.* Princeton University Press, Princeton.
- Røiseland, A. og Vabo, S. I. 2008. Governance på norsk. Samfunnsstyring som empirisk og analytisk fenomen. Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift, volume 24, no 86-107.
- Rønning, L. 2008a. *'Brukerundersøkelse for Reisa nasjonalpark - basert på spørreundersøkelse blant besøkende i Reisa nasjonalpark, utarbeidet av Nordreise kommune og gjennomført i samarbeid med Nordlandsforskning.'* Bodø.
- Rønning, L. 2008b. Social capital in farm-based entrepreneurship and rural development. PhD-thesis. Bodø Graduate School of Business, Bodø.
- Sandersen, H. T. og Stormes, O. K. 2004. *'Å rydde en ny sti". Medvirkning og partnerskapsbasert planlegging av Junkerdal Nasjonalpark.'* Bodø: Nordlandsforskning og Norsk Institutt for landbruksøkonomisk forskning.
- Skjeggedal, T. 2007. Verneplanprosesser - reelle konflikter eller institusjonelle forviklinger? UTMARK - tidsskrift for utmarksforskning, no 1/2007.
- St.Meld.Nr.62 (1991-1992). 1992. *'Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge.'* Oslo: Miljøverndepartementet.
- Steen Jacobsen, J. K. 2005. *'Interesse for og besøk i nasjonalparker og andre naturområder blant utenlandske turister i Norge.'* Oslo: Transportøkonomisk institutt.
- Stevenson, H. H. og Jarillo, J. C. 1990. A Paradigm of Entrepreneurship: Entrepreneurial Management. Strategic Management Journal, volume 11, no Summer, 17-27.
- Teigland, J. 2002. *'Næringsmessige konsekvenser av vern av naturvernområder. En kunnskapsoversikt med forslag til tiltak for å bedre kunnskapene.'* VF-rapport. Vestlandsforskning.

Troms Reiseliv. 2005. *'Reiselivsmessig bruk av verneområder i Troms.'* Storslett:
Troms Reiseliv AS.
United Nations. 1993. Convention on biological diversity.

APPENDIKS

A Om verneområdene

PROBUS har fokusert på åtte verneområder i Nord-Norge. Her gis en kort presentasjon av disse verneområdene.

Øvre Pasvik nasjonalpark

Øvre Pasvik nasjonalpark ble opprettet i 1970, og utvidet i 2003. Nasjonalparken på 119 km² ligger i Finnmark fylke og i Sør-Varanger kommune. Formålet med å opprette dette verneområdet er:

”å ta vare på et stort, sammenhengende barskogområde som i det vesentlige urørt i forhold til tekniske inngrep, ta vare på et skogøkosystem med et egenartet og variert biologisk mangfold, sikre variasjonsbredden av naturtyper i regionen samt ta vare på landskapsformer, særpregede geologiske forekomster og kulturminner” (FOR-2003-08-29-1104, 2003 § 2).

Videre anerkjennes ivaretagelse av naturgrunnet innenfor nasjonalparken som viktig for samisk kultur og næringsutnyttelse. Og området skal kunne brukes til både reindrift, naturopplevelse og utøvelse av tradisjonelt og enkelt friluftsliv.

Nasjonalparken ligger i Pasvikdalen som er på rundt 100 km. Her er Pasvikelva den naturlige grensa mot Russland. Nasjonalparken grenser mot verneområder både på finsk (Vätsäri ødemarksområde) og russisk (Pasvik zapovednik) side, i tillegg til at det ligger i et større verneområde sammen med Øvre Pasvik landskapsvernområde, Gjøkvassneset naturreservat og Pasvik naturreservat (Fedreheim et al., 2008; Fedreheim et al., 2009).

Reindrift er en av hovedaktivitetene i nasjonalparken, og reinbeitedistrikt 5a Veazir ja Girkonjárga med et øvre reintall på 2500 dekker deler av nasjonalparken. Ellers har et prosjekt under EUs Interreg III A Nord Kolarctic Neighbourhood program sett på naturvern og bærekraftig turisme i Inari-Pasvik området. En undersøkelse gjennomført av Fylkesmannen i Finnmark viser at de som bruker området hovedsakelig er fra Sør-Norge eller fra Pasvik-området. Formålet med besøket er å oppleve naturen, og da spesielt fugletitting og fotografering (Fylkesmannen i Finnmark, 2007).

Varangerhalvøya nasjonalpark

Varangerhalvøya nasjonalpark ble opprettet i 2006. Nasjonalparken er på 1804,1 km² og ligger i Finnmark fylke og i Nesseby, Vardø, Vadsø og Båtsfjord kommuner. Formålet med å opprette dette verneområdet er:

”å bevare et stort i det vesentlige urørt naturområde, tilnærmet fritt for tekniske inngrep, som sikrer biologisk mangfold med økosystemer, arter og bestander. I dette inngår blant annet å bevare den mest arktisk pregete del av fastlands-Norge med spesielle landformer og avsetninger etter istida, et plante- og dyreliv med østlige og arktiske innslag, et kjerneområde for fjellrev og unike samiske kulturminner” (FOR-2006-12-08 nr 1384, 2006).

Videre nevnes spesielt områdets betydning som myr- og våtmarksområde, og leveområdene dette gir for en rik og variert fauna. Området anerkjennes som viktig for samisk kultur og næringsutnyttelse. Og området skal kunne brukes til både reindrift, naturopplevelse og utøvelse av tradisjonelt og enkelt friluftsliv.

Området ligger på Varangerhalvøya og grenser mot Syltefjorden naturreservat og Persfjorden-Syltefjorden landskapsvernområde.

Det drives aktiv reindrift i området til vår-, sommer- og høstbeite. Reinbeitedistrikt 6 Várjätnjárga (Varangerhalvøya) med 15 siidaandeler bruker området (Olli, 2003; Fedreheim et al., 2008). Det fastsatte reintallet er på 11000. Det utøves i liten grad organisert friluftsliv i området, men noe uorganisert friluftsliv i de ytre områdene, inkludert jakt og fiske (Fylkesmannen i Finnmark, 2004).

Lyngsalpan landskapsvernområde

Lyngsalpan landskapsvernområde ble opprettet i 2004. Landskapsvernområdet er på 961,2 km², og ligger i Troms fylke. Området dekker areal i fire kommuner; Tromsø, Balsfjord, Lyngen og Storfjord. Lyngen har mest areal i landskapsvernområdet (over halvparten av arealet med 545,2 km²) og har også fått forvaltningsansvaret for området. Spesielt interessant er at hele området ligger på privat grunn.

Formålet med å opprette dette verneområdet er:

”å ta vare på et av Norges mest karakteristiske fjellområder som inkluderer isbreer, morener, daler og geologiske forekomster med det biologiske

mangfoldet, de kulturminner og den kulturpåvirkning som preger landskapet” (FOR-2004-02-20-384, 2004 § 2).

I tillegg skal allmennheten ha tilgang til området for naturopplevelser gjennom tradisjonelt og enkelt friluftsliv. Området er også viktig for samisk kultur og næringsutnyttelse, og skal kunne brukes til reindrift.

Lyngsalpan er et område som er godt kjent blant toppturentusiaster i inn- og utland, og kartlegginga av næringer viser at mange av de selskapene som tilbyr dette har base i utlandet eller utenfor kommunen (Fedreheim et al., 2008).

Lyngsalpan landskapsvernområde har to reinbeitedistrikt, 19/32T Ivgulåhkku og 33T Ittunjårga. Det øvre reintallet er på 2 400 rein (Fedreheim et al., 2008). Området er ellers et viktig beiteområde for småfe, og sauehold drives rundt hele øya med rundt 13000 dyr på beite. Fjellområdene brukes av mange, og turliv til fots, på ski, med hest og hund er utbredt. Mange bygdelag har ført opp felleshytter som ligger innenfor landskapsvernområdet (Balsfjord et al., 2008).

Reisa nasjonalpark

Reisa nasjonalpark ble opprettet i 1986. Nasjonalparken er på 803 km², og ligger i Troms fylke og Nordreisa kommune. Formålet med å opprette dette verneområdet er:

”Formålet med Reisa nasjonalpark er å bevare et vakkert og tilnærmet urørt fjell- og dalområde med dets plante- og dyreliv og geologiske forekomster, og å gi allmennheten adgang til friluftsliv i et slikt område” (FOR 1986-11-28 nr 2112, 1986 § 3).

Sentralt i nasjonalparken er Reisaelva som har skåret seg ned i fjellvidda og dannet Reisadalen. Nord i dalen er dalen formet til en canyon. Området grenser mot Ráisdottarháidi landskapsvernområde og mot Finland (Käsivarsi Wilderness Area).

I Reisaområdet er det totalt syv reinbeitedistrikter som beiter; 36 Cohkolat ja Biertavárri, 42 Beahcegealli, 35A Fávrosorda, 34 Ábborášša, 37 Skárfvággi, 39 Árdni/Gávvir og 19/32T Ivgulåhkku. Det totale reintallet for disse er på 15 200 rein (Fedreheim et al., 2008).

Reisaelva er sentral for friluftsutøvelsen i nasjonalparken. Nesten 70 prosent av de besøkende har brukt elvebåt for å komme inn i nasjonalparken, og fossefallene er hyppigst besøkt (Mollisfossen er besøkt av 78 prosent og Imofossen av 46 prosent) (Rønning, 2008a). Av aktiviteter ellers i nasjonalparken har mange gått turer med overnatting i nasjonalparken, mens et mindretall har drevet fiske, jakt og sportsaktiviteter.

Sjunkhatten nasjonalpark (under etablering)

Sjunkhatten nasjonalpark er under etablering, og saken ligger hos Miljøverndepartementet. Direktoratet for naturforvaltning oversendte saken til Miljøverndepartementet 26. februar 2008. Det foreslåtte området vil bli på 417 km², og ligger i Nordland fylke. Bodø, Fauske og Sørfold kommuner vil berøres av vernet.

Det foreslåtte formålet med å verne dette området er:

”å:

- bevare et stort, og tilnærmet urørt naturområde
- bevare et vakkert og svært variert landskap fra fjord til høgfjell
- bevare leveområde for sjeldne dyrearter i tilknytning til vann- og våtmarkssystemer, og annet biologisk mangfold som preger området
- bevare geologiske forekomster i et storslått isbreatforma landskap
- bevare vakker og særpreget vassdragsnatur
- sikre kulturminner
- sikre grotter og karstformer mot all skade og mot at det fjernes biologisk eller geologisk materiale fra dem” (Direktoratet for naturforvaltning, 2008).

I tillegg skal allmennheten gis anledning til naturopplevelser gjennom tradisjonelt og enkelt friluftsliv. Nasjonalparken ønsker å ha et spesielt fokus på barn og unge, men Fylkesmannen i Nordlands tilrådning om å kalle parken ”Sjunkhatten – barnas nasjonalpark” ble ikke videreført av Direktoratet for naturforvaltning. (Fylkesmannen i Nordland, 2007).

Nasjonalparken vil, med sin nærhet til Bodø og Fauske, bli en av de mest bynære nasjonalparkene i landet. I de tre berørte kommunene bor det totalt rundt 58000 mennesker. Området favner et stort fjellområde som er omkranset av flere fjorder (Fedreheim et al., 2009).

Området er viktig for utøvelsen av friluftsliv både sommer og vinter, og da både til fots og med båt. Sjunkehatten dekkes av reinbeitedistrikt 26 Duokta med tre siidaandeler og et fastsatt reintall på 900.

Junkerdal nasjonalpark

Junkerdal nasjonalpark ble opprettet i 2004. Verneområdet er på 682 km², og ligger i Nordland fylke og Fauske og Saltdal kommuner. Formålet med å opprette nasjonalparken er:

- ”å bevare et stort og tilnærmet urørt naturområde som sikrer biologisk mangfold med økosystemer, arter og bestander, geologiske forekomster og kulturminner. Spesielt viktig er det unike plantelivet.
- å stimulere til opplevelse av natur og landskap med få eller ingen inngrep gjennom utøving av tradisjonelt og enkelt friluftsliv” (FOR 2004-01-09 nr 08, 2004 § 2).

Området er viktig for samisk kultur og næringsutnyttelse og skal kunne brukes til reindrift.

Nasjonalparken grenser til Junkerdalsura naturreservat og til Sverige og dets mange verneområder i Lappland. Dette gjør at Junkerdal bidrar til å bevare ett av de største villmarksområdene i Skandinavia (Fylkesmannen i Nordland, 2008).

Området er svært viktig for friluftslivet, og særlig fiske, jakt og turgåing. Inne i det vernede området er det fem åpne hytter i regi av Den Norske turistforening og Norges Jeger- og Fiskerforening. I tillegg er det flere merkede stier her. I Saltdal kommune er det et nasjonalparksenter som betjener blant annet Junkerdal nasjonalpark. Reinbeitedistrikt 31 Balvatn bruker området, og har et øvre reintall på 1 000. I tillegg har to svenske samebyer beiterett i Junkerdal (Fedreheim et al., 2008; Fedreheim et al., 2009).

Lomsdal-Visten nasjonalpark

Lomsdal-Visten nasjonalpark ble opprettet i 2009. Verneområdet er på 1102 km² og ligger i Nordland fylke. Fire kommuner er berørt av vernet: Grane, Vefsn, Vevelstad og Brønnøy kommuner. Formålet med verneområdet er å:

- ”Bevare et stort, egenartet og tilnærmet urørt naturområde.

- Bevare det biologiske mangfoldet med økosystemer, arter og bestander, geologiske forekomster, og kulturminner.
- Sikre variasjonsbredden av naturtyper og store sammenhengende barskogområder i regionen.
- Sikre grotter og karstformer mot all skade og mot at det fjernes biologisk eller geologisk materiale fra dem.
- Bevare, sammen med landskapsvernområdet i Indre Visten, et variert kystlandskap fra fjord til fjell på Helgeland” (Miljøverndepartementet, 2009).

I tillegg skal allmennheten kunne utøve tradisjonelt og enkelt friluftsliv i området. Og naturgrunnlaget er viktig for samisk kultur og næringsutnyttelse, og området kan brukes til reindrift.

Området grenser til Strauman landskapsvernområde som dekker de samme kommunene. Naturmessig er området storslått og dramatisk med elvedaler og juv, samt tinder og høyfjellsplataer. Flere plasser grenser området til fjorder, og vernet inkluderer også to fjorder.

Utredningsområdet for Lomsdal-Visten berører to reinbeitedistrikter; 20 Jillen-Njaarke og 18 Voengelh- Njaarke med et totalt øvre reintall på 4400 (Fedreheim et al., 2008). Det er relativt lite tilrettelegginger for friluftsliv i området. En del stier er merket med enkel varding. Området er ikke lett tilgjengelig, og det kreves båt for å nå flere av innfallsporene. Bruken av området er i dag dominert av fotturer, skiturer, fiske og jakt (Fylkesmannen i Nordland og Fylkeskommune Nordland, 2004). Ellers brukes området som sommerbeite for 11 sauebruk, og det er ett gårdsbruk som driver aktiv jordbruksdrift i randsonen til verneområdet (det som var utredningsområdet) (Høberg og Eilertsen, 2004).

Vegaøyen verdensarvområde

Vegaøyen verdensarvområde ble anerkjent i 2004 av UNESCO. UNESCO-listen er forbeholdt verdens viktigste natur- og kulturarvsteder. Vega oppfyller kulturlandskapskriteriet, og er det første større norske området på Verdensarvlisten. Totalt omfatter Vegaøyene 1037 km² øyer, holmer, skjær og sjø. Begrunnelsen for Vegaøyens enestående universelle verdier inkluderer følgende:

- ”En unik tradisjon med ærfugldriften som har vedvart i området i mer enn tusen år
- Et menneskeskapt landskap som er et vitnesbyrd om mennesker som har utviklet særegne og enkle levemåter i et ekstremt værhardt område rett sør for Polarsirkelen
- Det lange og sammenhengende samspillet mellom menneskene og landskapet som gjenspeiler en bemerkelsesverdig kontinuitet i kulturen
- Den nøkkelrollen kvinnene spilte i ærfugldriften og den påfølgende produksjonen av et høykostprodukt som ble en del av den hanseatiske handelen” (Bay-Larsen og Fedreheim, 2008:10).

Vegaøyans historie med generasjoner av fiskere og bønder som har opprettholdt en bærekraftig levemåte basert på tradisjonen med ærfugldriften trekkes fram som viktig av UNESCO.

En rekke verneområder ligger innenfor verdensarvområdet: Hysvær/Søla landskapsvernområde, Lånan/Flovær/Skjærvær fuglefredningsområde, Kjellerhaugvatnet naturreservat, Holandsosen naturreservat, Lånan/Skjærvær naturreservat, Eidemsliene naturreservat og Muddvær fuglefredningsområde.

B Vurdering av utvalgenes representativitet

Grunneiere

Grunneiere/næringsutøvere er som nevnt basert på sekundærdata over registrerte grunneiere og/eller næringsutøvere med tilknytning til de åtte verneområdene. I undersøkelsen har respondentene selv svart på hvorvidt de er grunneiere eller næringsutøvere. Tabell 24 viser en krysstabulering av respondentenes egne svar på om de er grunneier og næringsutøver.

Tabell 23: Respondentenes svar på hvorvidt de er grunneiere og/eller næringsutøvere.

		Næringsutøver		Totalt
		Nei	Ja	
Grunneier	Nei	30	23	53
	Ja	196	76	272
Totalt		226	99	325

Av til sammen 325 respondenter oppgir 272 at de er grunneier, mens 99 svarer at de er næringsutøver. 196 er kun grunneier, 23 er kun næringsutøver, mens 76 oppgir at de både er grunneier og driver næring. Den siste av de fire kategoriene er problematisk. Her er det 30 respondenter som oppgir at de verken er grunneier eller næringsutøver. Dette i strid med antagelsen om at alle som var registrert for denne delen av undersøkelsen enten var grunneier eller næringsutøver. For den videre analysen av dataene slettes gruppen på 30 fra utvalget.

Med dette gjenstår 295 respondenter i et utvalg som heretter, litt forenklet, omtales som ”grunneiere”. Utvalget inneholder da grunneiere uten næring, grunneiere med næringsvirksomhet, og noen få næringsutøvere som ikke er grunneiere.

Som nevnt har vi ikke tilgang til bakgrunnsdata som gjør det mulig å måle hvorvidt utvalget er representativt for populasjonen av grunneiere med tilknytning til verneområdene. Som alternativ beskrives utvalget i form av demografiske variabler som kan sammenlignes med tilsvarende utvalg. Dette gir informasjon som forteller mer om hvem som har svart, men er ikke i seg selv et grunnlag for å bestemme hvorvidt utvalget er representativt for populasjonen.

Nordlandsforskning har tidligere gjennomført undersøkelser blant grunneiere. I 2006 ble registeret over landbrukseiendommer benyttet som utgangspunkt for en

utvalgsundersøkelse blant grunneiere. Registeret inneholder blant annet data for eiendommens areal og eierens alder og kjønn. Dette kan sammenlignes direkte med utvalget av grunneiere knyttet til verneområdene. I tillegg ble det trukket et utvalg definert som eiere av landbrukseiendommer over 5 dekar, med alder mellom 18 og 67 år, og som er bosatt på eiendommen. Med tilsvarende korrigering for alder i utvalget av grunneiere knyttet til verneområdene gir dette grunnlag for sammenligning av noen flere demografiske variabler. Her benyttes sivilstatus og utdanning.

Tabell 24: Sammenligning av utvalget grunneiere med et nasjonalt representativt utvalg grunneiere trukket fra registeret over landbrukseiendommer.

Demografisk variabel	Variabelverdi	Utvalg A	Utvalg B	Utvalg C	Signifikant forskjell (5 %)
Eiendommens størrelse	Dekar	3744	320		Ja
Alder	Gjennomsnittlig antall år	58,6	61,0		Nei
Kjønn	% menn	69,9	66,1		Nei
Sivilstatus*	% gift/ samboende	69,2 (71,0)		83,6	Ja
Utdanning*	% med høgskole/ universitet	36,7 (40,1)		29,9	Ja

A = Grunneiere i denne undersøkelsen

B = Eiere av landbrukseiendommer Nordland (registerdata pr. 2006)

C = Representativt utvalg grunneiere trukket fra registeret over landbrukseiendommer

* = For å sammenligne utvalg A med utvalg C er utvalg A begrenset til respondenter mellom 18 og 67 år. Statistikk for sivilstatus og utdanning for korrigert utvalg a er oppgitt i parentes. Signifikans er regnet ut fra dette.

Grunneierne i vårt utvalg har i gjennomsnitt eiendommer som er mer enn 10 ganger større enn gjennomsnittet for alle landbrukseiendommer i Nordland. Dette kan vi anta har sammenheng med at det tilknyttet verneområdene er fjelleiendommer med store utmarksarealer.

Med hensyn til alder og kjønn finner vi at grunneierne i vårt utvalg er sammenlignbart med registerdata for alle eiere av landbrukseiendommer i Nordland. Grunneierne med tilknytning til verneområdene har i gjennomsnitt litt lavere alder, og andelen menn er litt høyere, men disse forskjellene er ikke signifikant. Når utvalget korrigeres for alder ved å ta bort grunneiere over 67 år, og deretter sammenlignes med utvalget trukket fra landbrukseiendomsregisteret,

finder vi signifikante forskjeller både for sivilstatus og utdanning. I det korrigerede utvalget er 71 prosent gift/samboere, mens i sammenligningsutvalget er tilsvarende andel 84 prosent. For utdanning er det 40 prosent med høgskole- eller universitetsutdanning, mens det i sammenligningsutvalget er 30 prosent.

Oppsummert gir sammenligningen over et bilde av utvalget grunneiere med tilknytning til verneområdene i forhold til grunneiere generelt. Utvalget består av eiere med forholdsvis store eiendommer, og de har forholdsvis høy utdanning. For øvrig er utvalget på linje med grunneiere generelt når det gjelder alder og hvorvidt det er kvinner eller menn som er eier.

Friluftsutøvere

Friluftsutøverne som har svart i denne undersøkelsen er sammenlignet med et nasjonalt utvalg friluftsutøvere basert på Synovates testpanel. Nordlandsforskning har engasjert Synovate til å gjøre en nasjonal undersøkelse om naturbruk og vern blant et representativt utvalg av den norske befolkning. 2558 personer inngår i dette utvalget, og 959 av disse oppgir at de har besøkt vernede områder i Norge. Disse utgjør dermed et utvalg som tilsvarer friluftsutøverne i Nordlandsforskningens undersøkelse, samtidig som de også representerer et representativt utvalg av befolkningen. En sammenligning mellom disse to utvalgene kan fortelle hvordan utvalget friluftsutøvere i Nordlandsforskningens undersøkelse eventuelt skiller seg fra et tilsvarende nasjonalt representativt utvalg. Tabell 26 sammenligner gjennomsnittsverdier for alder, kjønn, sivilstatus og utdanning for de to utvalgene.

Tabell 25: Sammenligning av utvalget friluftsutøvere med friluftsutøvere i Synovates testpanel.

Demografisk variabel	Variabelverdi	Utvalg a	Utvalg b	Signifikant forskjell (5 %)
Alder	Gjennomsnittlig antall år	45,3	50,1	Ja
Kjønn	% menn	70,0	52,8	Ja
Sivilstatus	% gift/samboende	75,1	67,3	Ja
Utdanning	% med høgskole/universitet	80,0	60,9	Ja

a = Friluftsutøvere i denne undersøkelsen som har besøkt vernede områder i Nord-Norge
 b = Friluftsutøvere i Synovates testpanel som har besøkt vernede områder i Norge

Det er signifikant forskjell mellom utvalgene for alle variablene i Tabell 26. Friluftsutøverne i Nordlandsforskningens undersøkelse er i gjennomsnitt 5 år yngre

enn et nasjonalt representativt utvalg. Det er større andel menn, det er flere som er gift eller samboende, og det er flere med høgscole/universitetsutdanning.

Sammenligningen bekrefter forholdsvis store demografiske forskjeller mellom friluftsutøvere som har svart på denne undersøkelsen og friluftsutøvere trukket fra et nasjonalt representativt utvalg av befolkningen. For å sikre at analysene i rapporten i størst mulig grad gir et bilde av den gjennomsnittlige friluftsutøver gjennomføres en vekting basert på fordelingen i Synovates testpanel for tilsvarende gruppe friluftsutøvere. Vektingen baseres på variablene alder, kjønn, sivilstatus og utdanning. Alder deles inn i fire kategorier tilsvarende kvartilfordelingen i Synovates testpanel. For kjønn, sivilstatus og utdanning benyttes en dikotom inndeling tilsvarende Tabell 26. Dette gir til sammen 32 strata, der vektene beregnes som forholdstallet mellom prosentandelen i hvert stratum i Synovates testpanel og Nordlandsforsknings undersøkelse. Med denne vektingen kan det gjøres analyser av data fra utvalget friluftsutøvere som kan antas å være representative for norske friluftsutøvere generelt. Vekting er her benyttet i kapittel 5 som beskriver holdninger spørsmål knyttet til bruk og vern.

C Faktoranalyser

For en del av spørsmålene i spørreundersøkelsen er det stilt en rekke underspørsmål som dels dekker samme fenomen. I presentasjonen av disse, jf figurene 1, 4 og 5, er det presentert samlefaktor basert på en faktoranalyse. Tabell 27-29 viser hvilke spørsmål som statistisk kan samles i de ulike faktorene.

Tabell 26: Faktorer i figur 1.

Hvor viktig var følgende forhold for at du valgte å besøke dette vernede området? (ditt sist besøkte område):	Faktorer
For å oppleve vakker natur For å nyte roen og stillheten Det er et vernet område For å oppleve natur som ikke er berørt av mennesker	Naturopplevelse
Området er ikke fullt av søppel Området er ikke fullt av folk	Komme bort fra folk
Området er i nærheten av der jeg bor Området er lett tilgjengelig	Tilgjengelig nærområde
På grunn av fjelltoppene	Bestige fjelltopper
På grunn av elvene og innsjøene Det er gode fiskemuligheter der Det er gode jaktmuligheter der	Jakt og fiske
Man møter mange interessante mennesker Området er familievennlig Området er godt vedlikeholdt (restaurering, rydding, hogst, beiting) Det er gode spisesteder i nærheten Det er gode overnattingsmuligheter der Det er merkede stier der Det er selvbetjente turisthytter der	Tilrettelegging og service
Jeg har venner som bor i nærheten Jeg fikk mye informasjon/veiledning om området	Oppfordret av venner

* = Spørsmålet inngår i faktoren med snudd skala

Tabell 27: Faktorer i figur 4.

Her ber vi deg ta stilling til en rekke påstander i forhold til allemannsretten:	Faktorer
Det er viktig å forsvare allemannsretten* Allemannsretten er en trussel mot dyr og planter Allemannsretten kan undergraves av overforbruk av naturen Allemannsretten gjør at det blir for mange folk i naturen	Allemannsretten gir for stor ferdsel og blir en trussel mot naturen
Allemannsretten bør kun gjelde lokalbefolkningen Allemannsretten bør ikke gjelde for utenlandske turister	Allemannsretten bør kun gjelde for lokalbefolkningen
Allemannsretten skal ikke gjelde kommersiell virksomhet Allemannsretten bør kun gjelde private Allemannsretten bør ikke gjelde for næringslivet	Allemannsretten bør ikke gjelde for kommersiell virksomhet
Grunneiere bør ha store muligheter til å regulere allemannsretten Kommersiell virksomhet bør kunne sikres eksklusiv bruk av utmarksområder gjennom avtaler med grunneiere Grunneiere bør få betalt for tilretteleggingstiltak i form av parkeringsplasser, veiutbedring med mer	Allemannsretten bør ikke hindre grunneiere i å ta betalt for tilrettelegging og kommersielle avtaler
Kommunen bør ha store muligheter til å regulere allemannsretten Miljøvernmyndighetene bør ha store muligheter til å regulere allemannsretten	Offentlige myndigheter bør ha store muligheter til å regulere allemannsretten

* = Spørsmålet inngår i faktoren med snudd skala

Tabell 28: Faktorer i figur 5.

Her ber vi deg ta stilling til en rekke påstander om aktivitet i vernede områder:	Faktorer
<p>Det er helt greit med organisert motorisert ferdsel i vernede områder*</p> <p>Det bør ikke være tillatt med motorisert fritidskjøring i vernede områder</p> <p>Det bør ikke være tillatt med motorisert kjøring for primærnæringene i vernede områder</p> <p>Mange hytter i de vernede område ødelegger min bruk av området</p> <p>Jeg ønsker som friluftsutøver kun å bruke områder hvor jeg ikke møter kommersiell virksomhet</p>	<p>Vernede områder bør ha minst mulig motorisert ferdsel og kommersiell aktivitet</p>
<p>Det er viktig å markedsføre seg som ”nasjonalparkkommune”</p> <p>Det er viktig å markedsføre seg som ”nasjonalparklandsby”</p> <p>Merkelappen ”nasjonalpark” er et kvalitetsstempel</p>	<p>Det er viktig å bruke vernestatusen til markedsføring av området</p>
<p>Kommersiell aktivitet i vernede områder bør drives kun av lokalbefolkningen i det vernede området</p> <p>Kommersiell aktivitet i vernede områder bør drives kun av nordmenn</p> <p>Kommersiell aktivitet i vernede områder kan drives av alle, også utlendinger*</p>	<p>Retten til å drive kommersiell aktivitet i vernede områder bør være eksklusiv for lokalbefolkningen</p>
<p>Det er helt greit å betale for å bruke naturen</p>	<p>Det er greit å betale for å bruke naturen</p>

* = Spørsmålet inngår i faktoren med snudd skala.